Başıma daş atılıb, gül atılıb,
Od atılıb, kül atılıb.
Eşqimə sadiq qalaraq,
Söz qoşaraq, saz çalaraq,
Mən yenə addımlamışam,
Gülşənə addımlamışam.
Ah, bu şirin ağrıları,
Xeyli dərin ağrıları,
Bir əbədi xatirətək
Gəzdirəcəkdir bu ürək.

Mən ki, el dərdinə öyrənciləm əvvəl gündən,
Bağrı qan, köynəyi qan bülbüləm əvvəl gündən.
Vaxt olubdur ki, qaranlıq gecələr sübhə kimi,
Bir fənər tək asılıb dost qapısından ürəyim.
Bürünüb gur işığa kor küçələr sübhə kimi,
Bir saattək vurub hər an ürəyim.
Dərdli qəlbimdə tələş,
Çəkmişəm hər evə baş.
Oxuyub kölgəli gözlərdə şikayətləri mən,
Yazmışam dəftərimə dərdli hekayətləri mən.
Görmüşəm buzxanatək çox-yanacaqsız evlər,
Aclığın yurdu ocaqsız evlər.
Körpələr nəm həsir üstündə uzanmış, yatmış,
Sanki öz qəmli həyatından usanmış, yatmış.
Görmüşəm çox, döşü südsüz analar,
İrzi, namusu satılmış sonalar.
Çox da dünyaya gələn var,
Doğulandan çox ölən var.

Görmüşəm dar ağacından asılan mərdləri mən,
Yazmışam bağrıma son köynəyi qan dərdləri mən.
Hamının dar küçələrdən kəsilərkən ayağı,
Zilləyib gözlərimi göylərə şairsayağı,
Baxmışam zaviyə şəklində uçan durnalara,
Vermişəm Göy gölü mahnımla nişan durnalara.
Dinləyib onların ağlar səsini,

Yazmışam nəğmələrin nəğməsini.
Dolaşıb Duz-duzanı, Ovqanı mən,
Seyrə dalıb hər yanı mən...
Xırman üstündə nələr görməmişəm?!
Mülkədarlar aparıb kəndlilərin son dənini,
Kəndlilər kinlə baxıb göylərə, ovcunda həşəm,
Səsləmiş bir daha xoşbəxt gününü.
Bir günüm iydəli yollarda keçib,
Bir günüm darda keçib.
Söz eşidib, söz demişəm,
Gördüyümü düz demişəm.
Təbrizin Ərk qalasından oxunub mahnılarım,
Düşmənin bağrına oxtək toxunub mahnılarım.
Arxalanıb ellərə mən,
Ax, demişəm sellərə mən.
Gül, demişəm güllərə mən.
Bir yeni bağbandır adım!
Qardaşıma can demişəm,
Can sənə qurban demişəm,
Düşməninə yan demişəm!
Sadə bir insandır adım!
Üstümə min ordu gəlib,
Bağrıma dağlar çəkilib,
Sel tökülüb, çay tökülüb
Dalğalı ümmandır adım!
Düşmənin hər yerdə bu an,
Tökdüyü qan, içdiyi qan.
Yad başı üstündə qopan
Bir dəli tufandır adım!
Ellərə çatsın bu səsim,
Könlümə sığmır həvəsim,
Sönməz alovdur nəfəsim,
Çünki Süleymandır adım!
Qanlı vəhşətlərə, heyhat, necə dözsün insan!
İnanın, dağ sinəm üstündə yanan,
Göynəyən hər yaramın öz adı, öz dəftəri var.
Bacımın, qardaşımın,

Sirdaşımın
Geniş alnında bu gün min bir əzabın təri var.
Qəlbimin köhnə, dərin, baş yarası
Adlanır sadəcə qardaş yarası.
Yaş tökən gözlərimə orda bahar – qış görünür,
Tüstüsüz hər baca bayquş görünür.
İnanın, ordakı bağlarda qərənfillərsə
Torpaq altında yatan körpələrin gözləridir.
İlk bahar aşiqi bülbüllərsə,
Qəmli bir mahnı deyir güllərə çoxdan bəridir.
Vermişəm xalqıma çoxdan bəridir dincliyimi,
gəncliyimi.
Qocalıq ən qoca dərddir, bilirəm,
Bu sözü mən lüğətimdən silirəm.
Gəzirəm, hey gəzirəm ta nə qədər var nəfəsim,
Ellərə çatsın bu səsim.
Bəli, gəzdikcə o torpaqda, mənim,
Boğazımdan nə çörək getdi, nə su.
Deyirəm, ah, vətənim, can vətənim,
Ömür az, mənzil uzaq, yollar uzun...
Yox, ümidsiz deyiləm, vaxtı gələr,
Qardaşımın baxtı gülər –
Mən də ürəkdən gülərəm,
Onda bir az dincələrəm!

QAFURUN ÜRƏYİ

I

İnsan var ki, bütün ömrü bir heçə bənzər,
Bir saniyən döndü sənin əbədiyyətə.
Mən günəşli yollarına saldıqca nəzər,
Varlığımla inanıram bu həqiqətə.
Mərd adınla fəxr edirəm, öz bakılımsan
Bir şəhərin havasını udmuşuq, Qafur.
Getmir, getmir xəyalımdan surətin bir an,
İkimiz də doğru bir yol tutmuşuq, Qafur.
Ey el oğlum, pak, müqəddəs əməlinlə sən
Mənim şair ürəyimdə – öz evindəsən.
Çox demişəm, yeri gəlib deyirəm yenə,
Bir əməlin yolçusuyuq həyat eşqinə,
Ötürürük bir-birinə öz adımızı
Dalğalanan bayraq kimi həyatımızı.

* * *

Əziz həyatımızı cəbhədə bayraq kimi
Ötürüb bir-birinə dayanırıq dağ kimi.
Sən qara torpaq altda torpağa dönsən belə,
Şöhrətin bir nəğmə tək düşəcək dildən-dilə.
Al mənim bu qəlbimi, yaşa onunla, Qafur,
Vur mənalı ömrünü başa onunla, Qafur.
Bax mənim gözlərimlə, nəfəs al nəfəsimlə,
Yetir əməllərini nəsillərə səsimlə.
Nəğmələrin ilk sətrində çəkilir adın,
Ürəyimin gözlərilə görürəm səni.
Sən torpağa düşdünsə də, həlak olmadın,
Cürətindir, qüdrətindir coşduran məni.
Məzarını ziyarətə tələsir dostlar,
Həyəcanla danışırlar şücaətindən.
Məzarına gedən yolu basmayıb otlar

Ordan ayaq kəsilərmi?! Yox, yox, əbədən!
Təslim olmur cəsur adın qara torpağa
Silahını saxlayırsan öz yanında sən,
Bir gün yağı əl atarsa işdir, yarağa
Məzarından qalxıb yenə döyüşəcəksən.

II

Birmərtəbəli evdə, Dağ üstü park yanında
Hərbin alov püskürən ən dəhşətli anında,
İsti bir avqust günü böyük bir həyəcan var,
Qarşıda, kim bilməyir uzun yol var, hicran var.
Görünür bu həyətdən Bakı – sevimli şəhər,
Xəzərin qoynundakı gümüş, almas ləpələr.
Bu həyətdə tər töküb atasıyla gənc Qafur,
Təbiətin əlilə sanki asılmış budur.
Püstə ağaclarından salxım-salxım püstələr,
Canına qüvvət gələr ondan yesə xəstələr.
Çox dırmanıb uşaqkən Qafur bu ağaclara,
Bənzəmiş ilk baharda özü də ilk bahara.
Aramış budaq-budaq yuvasını quşların.
Qonşu uşaqlarına dost tək qanı qaynamış,
Onlarla "Kos aldı qaç", "Çumur-çumur" oynamış.
Müxtəlif dünyası var dünyada hər uşağın,
Burda bardaş quraraq dövrəsində ocağın,
Əlləri yana-yana isti qutab yemişlər,
Bir-birinə tapmaca, bir də nağıl demişlər.
Bu ilk bahar ordusu hər gün verib əl-ələ,
Təbiətə qan verən günəşi nəğmələrlə
Səhər qarşılamışlar, axşam yola salmışlar.
Ondan qaranquşların sorağını almışlar.

* * *

Qafur gəzişib bir az, daldı düşüncələrə,
Canlandı qarşısında könül açan mənzərə.
Məhəbbətlə bir daha doğma şəhərə baxdı,
Sinəsitək qabaran şıltaq Xəzərə baxdı,

Sanki bir adam kimi gəldi dalğalar dilə,
Uşaqlıq xatiratı çəkdi onu sahilə.
Xəzər çağırır: "Qafur, məni danışdır deyir.
Mənimlə görüşməmiş cəbhəyə getmə, dostum!
Sənə bağlı könlümü pərişan etmə, dostum!
Öpmüş qədəmlərini yaz, yay bu dalğalarım,
Qoparır hicran çağı haray bu dalğalarım.
Sənin qəlbin çırpınır mənim arzularımda,
Yad gəlsə bu sahilə, boğaram sularımda.
Gəzişib sahilimdə, böyüyüb yetdim başa,
Ömrümü qat ömrünə, mənim kimi min yaşa.
Nəfəsim soyuqsa da, od tutub yanır içim,
Gəl sərin sularımda əl-qol atıb bir də çim.
O qoçaq rus balası dostun Volodya hanı?
O da sənin kimiydi, yaman qaynardı qanı.
Qafur, Qafur, – huy... Qafur, qağayılar uçur, gəl!
Gəl, sahildə büsat qur, qağayılar uçur gəl!
Durma, ayaqlarına qanad taxıb çıx yola,
Atanın süfrəsi tək həmişə açıq yola.
Evdəki dost-aşnanı yubanma, tez ötür, gəl!
Uşaqlıq yoldaşını – Volodyanı götür, gəl!
Nə almasdır, nə dürrdür, nə zərdir mənim adım,
Hər damlası bir dəniz, Xəzərdir mənim adım!"
Diksindi qəhrəmanım, dəniz də danışarmı?
O da canlılar kimi xatirəylə yaşarmı?
Xoş xəyallar içində sarılıb məhəbbətə
Uşaqlıq dünyasını yönəltdi səyahətə. –

Bu gün xəzri bərk əsir,
Dostlar sahildə gəzir.
Volodya deyir: – Çimək,
Kim gözəl üzür, görək.
Qafur deyir ki: – Sonra...
Bir bax o dalğalara!
Eh-söyləyib Volodya
Atılır birdən suya.

Budur üzür Volodya, səsləyir: – Gəl sən də üz,

Dalğalara bələddir körpəlikdən könlümüz,
Sahil istidir, Qafur, sularsa çox sərindir!
– Volodya, çimdiyin yer dayazdır, ya dərindir?
– Dərindir.
– Eybi yoxdur çətin deyil ki, üzmək!
Dənizlə dost olanda ürək gərəkdir, ürək!
Bir qırpımda körpüdən Qafur atılır, suya,
Sahildəki uşaqlar baxıb düşür qorxuya.
Dənizdə fırtına var,
Dağ boydadır dalğalar.
Qafur üzür, cəld üzür,
Qağayılar tək süzür.
Dalğalar cilovunu gəmirən atlar kimi,
Sahibini belindən devirən atlar kimi.
Çılğın-çılğın kişnəyir, qalxıb-enir, nədir bu?..
Bəlkə də zəncirini qırmış divanədir bu?..
Qafur təslim olmayır, döyüşür dalğalarla,
Həyatında ilk dəfə qaç düşür dalğalarla.
Qızmış aslana dönmüş yoxsa bu gün təbiət?!
O, gah yatır, gah çıxır, yorulur ən nəhayət,
Gedir suyun dibinə birdən-birə daş kimi,
Volodya haray çəkir dost kimi, qardaş kimi.
Dönüb bir xilaskara,
Baş vurur dalğalara.
Sular qurğuşun kimi...
Dalğalarsa hücuma qalxmış bir qoşun kimi.
Boylanır həyəcanla sahildəki uşaqlar.
Əsirlər vahimədən yarpaq təki uşaqlar.
Sahildə köpüklənən dalğaların içindən,
Öncə iki baş çıxır, sonra iki yaş bədən
Heç qüvvət üstün deyil qardaşlığın gücündən,
Sahildən alqış səsi ucalır göyə birdən,
İki dost qucaqlaşıb öpüşür dönə-dönə.
İki dostun kölgəsi düşür qumlar üstünə.
Başlarının üstündə qağayılar qıy vurur,
Şən, bəxtiyar uşaqlar sahildə şənlik qurur.

* * *

Salır ötən günlərə Qafur yenidən nəzər,
Gözlərinin önündən keçir canlı lövhələr:
Bayıldakı yosunlu, sürüşkən qayalıqlar,
Tilovla tutduqları körpə, pullu balıqlar.
Axşamları həyətdə, "beş-daş" oynadıqları
Dilbər Şüvəlandakı əncir, üzüm bağları.
Əziz məktəb dostları, o çətin imtahanlar,
Müəllimlər, o sadə, o sevimli insanlar.
Nəhayət, mətbəədə mürəttiblik, iş, əmək,
Hər kitabda bir aləm, hər kitabda bir ürək.
Ayrılır bir an Qafur dərin düşüncələrdən
Doğrudan dar gündədir, anamız doğma vətən.
Ağır müharibədən, düşmənlə üz-üzəyik,
Düşmən üzü gecəyə, biz üzü gündüzəyik.
Müharibə, bu kəlmə min qanlı yük daşıyır,
Onun ağırlığını kiçik, böyük daşıyır.
Müharibə deyil dost təki, – quran ellərə,
Əsarət zəncirini çoxdan qıran ellərə.
Nə deyim, müharibə ayrılıqdır, kədərdir.
Bu kəlmənin dəhşəti yerdən göyə qədərdir.

* * *

Keçirdi qollarına hərbi çantanı, bir an
Budur, ayaq saxladı bizim bakılı oğlan,
Dedi həsrət içində: ana gəl halallaşaq,
Ürəyini sıxma gəl, oğlun deyildir uşaq.
– Bilirəm ki, deyilsən, bir dəqiqə dur bala,
Unutmuşdum az qala,
Bayaqdan görməyirdi gözlərim püstələri,
Yolda yeyərsən oğul, o çantanı ver bəri.
Ana püstə dərdikcə əl çatan budaqlardan,
Çəkmirdi gözlərini naməlum uzaqlardan.
Üzüb ayaqlarını bu dəmdə yerdən Qafur
Dırmandı pişik kimi ağaca birdən Qafur.

Püstə salxımlarını doldurdu çantasına,
Yarpaqlar arasından baxdı yurd-yuvasına.
Atılıb yerə öpdü anasını bir daha,
Qucaqladı məhəbbət dünyasını bir daha.
– Hələlik əziz ana, mən getdim.
– Get, yaxşı yol!
Get, oğlum, get, nəslin tək həmişə qəhrəman ol!
Ana əziz oğlunun baxır, baxır dalınca,
Gözündən ixtiyarsız yaşlar axır dalınca.

* * *

Qara dəniz dalğalar, gəmilər, sahil, şəhər,
Həyəcanlarla açır gözünü burda səhər.
Cəbhənin saatıyla hər gün oyanır sular,
Tökülən bombalardan alışıb yanır sular.
Qəliz, qara tüstülər yüksəlir yerdən göyə,
Qalxır alov sütunlar dərdli şəhərdən göyə.
Qara dəniz qəzəbdən düyümləyib alnını,
Qansız salacaq yola o hər əliqanlını.
Çətindir nəfəs almaq, hava qurğuşun kimi.
Düşmən təyyarələri ov gəzir quzğun kimi.
Baxışlar şimşək çaxır, ürəklər kinlə dolu,
Heçliyədir bu yerdən düşmənin zülmət yolu.
Dənizçilər vətəni, möhtəşəm hərbi liman
Deyir: "Əymərəm boyun qan sızsa da yaramdan.
Nəhəngcə bir gəmidir, sanki, bu məğrur şəhər,
Bağrı qandan qırmızı, dayanıb durur şəhər.
Sevastopol müqəddəs qəhrəman rus qalası,
Olmuşdur, olacaqdır hər zaman rus qalası.

* * *

Gəmilərdən atılan topların nərəsindən,
Vahiməylə qaçışan düşmənlərin səsindən
Az qalır ki, partlasın pərdəsi qulaqların,
Düşsün ürək-göbəyi Krımdakı dağların.

Dərə dolu, düz dolu faşist cəmdəklərilə,
Havanı zəhərləyən o it cəmdəklərilə.
Döyüşür neçə aydır Sevastopol durmadan,
Gözlərini yummayır bircə saat, bircə an.
Sevastopol! Qapından çox ordular qovulmuş,
Sənə göz tikənlərin burunları ovulmuş.
Poladdan bir qala tək dur, gözəl şəhərim, dur!
Düşmənlərin qəlbindən vur, gözəl şəhərim, vur!
Üstünə atlı gələn, atsız gedib bu yerdən,
Şöhrətli, adlı gələn, adsız gedib bu yerdən.
Dəmir axına bir bax,
Sənə göndərir dayaq
Bilirsən ki, unutmaz ölüm də kəssə yolu.
Xəzər Qara dənizi, Bakı Sevastopolu.
Budur, o qara gözlü, o qara qaşlı Qafur
Bakılı bir mürəttib, iyirmi yaşlı Qafur.
Bir gör necə vuruşur,
Gündüz, gecə vuruşur!
Azərbaycanlıdır o, möhkəmdir öz sözündə,
Şərəfdir dost yolunda ölüm onun gözündə.
Hələ bundan sonra sən tanıyacaqsan onu,
Bağrına basacaqsan Azərbaycan oğlunu.
Baxışları bu gündən gələcəyə nur saçır,
Zəfərlərə amansız süngüsüylə yol açır.

* * *

Gecədir... sakit gecə, hər yan qatı qaranlıq,
Çapır öz altındakı qara atı qaranlıq,
Susub toplar, tüfənglər... Sahildəsə bu ara
İki cavan diqqətlə göz gəzdirir sulara.
Rabitəçi Qafurla, komandir Sinetski
(Döyüşdə öz dostuna hayandır Sinetski)
Biri sakit, mərd, cəsur, biri dilli, diribaş.
Fərqi var bir-birindən onların iki-üç yaş,
Ulu babalarının olmuşsa da bir zaman
Bir-birindən ayrıca inamı, etiqadı,

Bu iki əsgərinsə, deyil kimsəyə pünhan,
Ayrı deyil, ekizdir etiqadı, həyatı.
Göy sakit, dəniz sakit, gecə qaranlıq gecə,
Bəs onlar bir-birini necə seçirdi, necə?!
Böyük inamlarının, ölməz diləklərinin,
Kremlin saatıyla vuran ürəklərinin
Məşəlilə görürdü bu dostlar bir-birini,
Dünya qədər sevirdi bu dostlar bir-birini.
Yaşım yüz deyilsə də,
Eşidənlər gülsə də,
Sanıram mən də vardım o tarixi savaşda,
Lap elə bu geyimdə, bu görkəmdə, bu yaşda.
Yağıların indi də o şanlı gündən bəri
– Odur, dostum qızarır yenə səhərin gözü
Lakin bitib tükənmir odlu sinəmin sözü,
Sənə bir sualım var, bax gözümün içinə.
Sevgilidən-filandan varındırmı, de mənə,
– Heç özüm də bilmirəm nə deyim, nə söyləyim.
– Necə yəni?
– Qoy sənə bir qədər şərh eləyim.
Var desəm, yox kimidir; yox desəm, var kimidir;
Onsuz da başıma dünya, demirəm, dar kimidir.
– Tez-tez məktub yazırmı?
– Hələ deyilik tanış.
– Bir şey başa düşmədim, bir qədər açıq danış!
– Qonşuluqda yaşayır, evimiz üzbəüzdür,
Mənə elə gəlir ki, qəlbim tək qəlbi düzdür.
Mən ona çox baxmışam, o da mənə baxıb çox,
Nə mən bir söz demişəm... Nə də o deyib... Yox, yox,
Bağışla, komandirim, bəlkə bu aldanışdır,
Səndən niyə gizlədim, gözlərimiz tanışdır.
– Gözəldirmi?
– Gözəldir!
Adı nədir!
– Ədilə!
– At bu utancaqlığı, qoy eşqin gəlsin dilə.
Bir məktub yaz o qıza, yazmasan mən yazaram

Yazaram ki, baş əyir dostum hüzurunuza.
Yox, özün yaz, yoxsa ki, ürəyim tutmaz aram.
Yazarsanmı?
– Yazaram.
– Məndən salam o qıza...
– Sən necə, evlisənmi?
– Nə evliyəm, nə subay,
Haray bu ayrılığın əlindən haray, haray.
Araya dava düşdü, toyumuz baş tutmadı
– Məktub yazırmı?
– Yazır, Lizadır onun adı.
– Bağışla komandirim, harda olur və kimdir?
– "Taman" qospitalında ürəklərə həkimdir...
Aldı atəş səsləri bu sözlərin üstünü,
Hər "dostun", hər qazmanın, hər səngərin üstünü.
Başlandı partlayışlar... lap yaxında dalbadal,
Dincəlmək igidlərə burda mahaldır, mahal.
Budur cəbhə həyatı!.. Salam sənə ey səhər,
Atəşlə verdin cavab bizə yenə ey səhər!

* * *

Səhər açdı yuxusuz al qanlı gözlərini
Hərbin keşməkeşindən dumanlı gözlərini.
Qafur, bakılı Qafur əlində avtomatı,
Ölümün pəncəsindən qurtarmaqçın həyatı
Atır, vurub öldürür, düşmənə qan uddurur.
Gah sürünür üzü üstə, gah dayanır, gah durur,
Burda avtomatdadır söz-söhbət, sorğu-sual,
Avtomatla ver sual, avtomatla cavab al.
Yenə intiqam deyir topların kobud səsi,
Qanlı yollardan keçir könüllərin nəğməsi.
Qəhrəmanlar, bu yerdə qalmasın bir yad deyə,
Ölülərin üstündən keçirlər həyat, deyə.
Qaçan o, balıq gözlü sərxoş soldatlara bax,
Milçək kimi qırılan vicdansız yadlara bax.
Burda nə saat bəlli, nə dəqiqə bəllidir,

Bizdən ölən bircəsə, düşmənlərdən əllidir.
Həyat ölümsüz deyil, qurbansız gülməz zəfər.
Qafurun dörd yanına səpələnir güllələr.
Bir güllə bir əsgəri yaralayır başından.
Ayırır bircə anda yoldaşı yoldaşından
Bir qırpımda o gəncin enir göz qapaqları,
Titrəyir hiddətindən Qafurun dodaqları.
Gözünə sataşınca yadların pulemyotu,
Alışır ürəyində sönməz, intiqam odu.
Əlində qumbaralar sürünür torpaq üstə,
Bir polad dağ yeriyir sanki bir mum dağ üstə.
"Al payını!" söyləyib tullayır bombaları,
Düşmənlərin bağrını qanadır bombaları.
Faşist pulemyotçusu susur pulemyotuyla,
Vidalaşır əbədi, öz murdar həyatıyla.
Bu qəhrəmanlıq verir can, ürək matroslara.
Sinetski: – Dalımca! – deyərək matroslara,
Öz qoçaq dəstəsiylə keçir yenə hücuma
Qafur da cuma-cuma
Çatır Sinetskiyə, vəfalı yoldaşına
İgid komandirinə, öz cəbhə qardaşına.
Avtomatlar od saçır,
Yağı dovşan tək qaçır.
Döyüş susur... Komandir Qafuru qucaqlayır,
Ürəyini dostunun ürəyinə bağlayır.

* * *

Düşmən qüvvət toplayıb gəlir başı aşağı,
Ağ canavarlar kimi eşir qanlı torpağı.
Soxulur kor-koruna, ölə-ölə hər yana,
Lənətə gəlsin görüm vəhşilər doğan ana.
Komandir Sinetski döyüşlərin canıdır,
Onun əsgərləriсə istiqbal karvanıdır.
O, ən məsul, ən ağır vəzifə başındadır,
Ömrünə məna verən Vətən savaşındadır.

O, sorğusuz, sualsız bələddir hər əsgərə,
Oxumuş kitab kimi hər ürəyi min kərə,
Poladdan da möhkəmdir onun əmri döyüşdə,
O, yorulmaz keçsə də, bütün ömrü döyüşdə
Deyir, doğma yaramdır hər soldatın yarası
Tamam sağalsın gərək bu həyatın yarası!
Yenə qızışır döyüş, Sinetski öndədir.
Düşmən yaman gündədir...
Ətrafa od yağdırır Qafurun avtomatı,
Qorxudan faşistlərin yadından çıxır adı.
Sataşır gözlərinə qaya dibində bu an
Düşmən avtomatçısı... coşur ürəyində qan.
Aman, aman, nədir bu
Varlığını didir bu.
Düşmən, Sinetskinin bağrını almış nişan,
Avtomatda güllə yox, heç nəyə gəlmir güman.
Nə güllə doldurmağa, nə qumbara atmağa
Vaxtı yox, imkanı yox... qalxır birdən ayağa.
Yoldaş leytenant!.. deyə bağırır var səsilə
Şığıyır ildırımtək, qabaran sinəsilə
Qaldıraraq dostluğu qəlbində bayraq kimi,
Durur Sinetskinin önündə bir dağ kimi,
Bir qırpımda sinəsi rəng aldı lalələrdən,
Üzmək istəməyirdi ayaqlarını yerdən.
Silərək sağ əlilə sol döşünün qanını.
Qorumaq istəyirdi ölümdən öz canını.
Rəngi soldu get-gedə, çökən dağ kimi çökdü.
Gözündən iki damla əlvida yaşı tökdü.
Artıq gedirəm – deyə, məni bağışla, – deyə,
Böyük bir məhəbbətlə baxdı Sinetskiyə.
Nəsə demək istədi... Titrədi dodaqları.
Dostunun qucağında endi göz qapaqları...
Dolğun gözlü komandir bu itkidən bağrı qan,
Öpdü öz qardaşının soyuq dodaqlarından.
O, bu adla apardı cəsur döyüşçüləri
Müqəddəs vuruşlara... Düşmən çəkildi geri...

Qara dənizə yaxın bir təpənin başında
Qafuru basdırdılar... Onun məzar daşında
Yazdılar bu həyatda nəçi, kim olduğunu,
Cəbhəçilər döyüşdə bayraq etdilər onu,
Nəğmə qoşdu könüllər onun şücaətinə,
Görən də, görməyən də gəldi ziyarətinə.

* * *

Aylar, illər dolandı, dost ellər dünyasında,
Mən bu şəhərdə oldum... yerlilər arasında
Deyirdilər Qafurun anası çıxıb yola,
Bala məhəbbətilə gəlmiş Sevastopola.
Qucaqlamış can, deyə oğlunun baş daşını,
Bir ana tək axıtmış gözünün qan-yaşını.
Sanmış ki, hələ oğlu çıxmayıbdır bələkdən,
Qəbrini beşik bilib lay-lay demiş ürəkdən.
Özünü alıb ələ qalxmış ayağa birdən,
Hanı o dostun? – deyə sual etmiş qəbrdən,
Önündəki zabitə sataşınca gözləri,
Axmış, sərçeşmələr tək sadə ürək sözləri,
Sormuş: – Sən kimsən oğul?
– Sinetskiyəm, ana!
Qafurun yoldaşıyam, yetər, etmə qan, ana!
Ana bir ah çəkərək,
Sarılmış sarmaşıq tək
Qəhrəman rus oğlunun boynuna qollarıyla.
(Ey Vətən! İftixar et bu möhtərəm qarıyla!)
Səni görüb oğlumu yada salıram, deyə
Qafurumun iyini səndən alıram, deyə
Öpmüş Sinetskini – oğlunun yoldaşını,
Qanlı yollar şahidi, can, ürək sirdaşını.
Demiş: "Oğlum ölməyib, qəlbi, qəlbində vurur,
Eşidir qulağınla, baxır gözünlə Qafur.
Gəlir balamın ətri sənin gül nəfəsindən,

Eşidirəm səsini könül açan səsindən.
Bir tük də əskilməsin görüm, sənin başından.
Ürəyin dərdlənməsin gözlərimin yaşından.
Qanlı vuruşmalarda titrəməsin əllərin,
Əziz balası adlan bizim qardaş ellərin.
Qəbul et düz ürəkdən gələn xeyir-duamı,
Bilirəm yerdə qalmaz balamın intiqamı!
Deyirdilər bu yerə – matroslar diyarına,
O sadə el oğlumun – Qafurun məzarına
Bakılılar, Qafurla bir məhəlləli dilbər
Qara matəm haşiyəli əklillər göndəriblər.
Bəli, Qafur ölməyib, bu ada yaddır ölüm,
Belə qəhrəmanlara yenə həyatdır ölüm.
Burda yatan qəhrəman böyük imtahan verib,
Bu məzar unudulmaz, bu məzar deyil qərib.
Onun nəcib varlığı ürəklərdə yaşayır,
Arzusu, bu yerlərdə, bu göylərdə yaşayır.
Bilirəm, el oğlumu tapşırarkən torpağa
Hörmətlə qardaş ellər qalxmış bir an ayağa!

1950

SƏBUHİNİ DÜŞÜNƏRKƏN

Öz masamın arxasında narahatam yenə mən,
Şair kimi Səbuhini düşünürəm səhərdən.
Mən dünən də düşünmüşəm, düşünürəm bu gün də,
Düşündükcə qələm gəzir ağ vərəqlər üstündə.
Mən bu yolda hər zəhmətə hazıram,
Ürəyimin dediyini yazıram.
Bir millətin dərdlərini ürəyində gəzdirən,
Əsrin ağır yüklərini kürəyində gəzdirən,
Uzaqları görən adam,
Sinəsini əzablara gərən adam,
Qatı qara buludların içindən,
Günəş kimi göründü,
Narazıydı başdan-başa zəmanənin işindən,
Bağrındakı yaraları dərindən də dərindi.
Duyub dövrün ələmini,
Əlindəki qələmini,
Qılınc kimi cəhalətin boğazına dayadı,
Haray çəkdi təməlindən dəyişməkçin həyatı.
Düşmənləri çox güclüydü, gətirmədi onunku,
Ürəyindən gəlib keçdi karvan-karvan qəm yükü.
El bağını gündən-günə basdı qara tikanlar,
Səbuhinin əllərində açdı yara tikanlar.
Kim bilmir ki, güzəranı yamandan da yamandı,
Ürəyini millətinin yarasına yamadı.
Gözü açıq Səbuhi,
Bağrı yanıq Səbuhi,
Davam etdi yoluna –
Döyüşdükcə qüvvət gəldi qoluna.
Can verməkçin vətəninin torpağına, daşına,
Gündən, aydan, ulduzlardan qoşun yığıb başına,
Çoxlarının gözlərindən pərdələri götürdü,
Millətinə gələcəkdən şad xəbərlər gətirdi.

Hücum çəkdi qaranlıqlar dünyasına amansız,
Bircə an da yaşamadı azadlığa gümansız.
Kafər dedi gözübağlı dinlilər,
Ərəblərə yas saxlayan miskinlər, pis günlülər,
Gözü açıq dinsizə,
Fikri aydın, sözü açıq dinsizə,
O, tufanlı dəryaların qoynunda
İtirmədi özünü,
Dolaşdıqca gəmisiylə dalğaların qoynunda,
Qan ağlayan Şərqə tutdu üzünü.
Azadlığa çağırdı gənc yaşından,
Ayrılmadı sükanının başından.
Həyat, nicat gəmisini uzaqlara sürdü o,
Qaranlıqlar arxasında ağ günləri gördü o.
Ürəyində min bir arzu bəslədi,
Öz xalqını azadlığın sarayına səslədi.
Qara keçdisə də onun günləri,
Düha kimi mətanətlə,
Cəsarətlə,
Hədyan saydı dinləri!
Öz əsrində rus xalqının duyub böyük yasını,
Xəzan gördü öz ömrünün baharını, yazını.
Elə matəm saxladı ki, rus oğluna – Puşkinə,
Gözü yaşlı dastan yazdı yana-yana Puşkinə.
Şair kimi əlbir olub köhnə dostum baharla
İftixarla, vüqarla
O qəhrəman ustadımın and içərək başına,
Məhəbbətlə baş əyirəm dilsiz məzar daşına.
Onu yenə ustad kimi sıramızda bilərək,
Sevinərək, gülərək,
Ona ürək sözlərimi deyirəm,
Sadə, göyçək sözlərimi deyirəm.
Ey mücahid Səbuhi,
Ey dövrünün qəmlərinə canlı şahid Səbuhi!
Döyüşlərdə yağılardan alan zaman min yara,
Ürəyinin dağlarını vursaydın qart dağlara –

Bir qırpımda dağıdardı dağları,
Yalın əllə təmizlərkən tikanlardan bağları,
Bircə kərə uf demədin, ey ustad,
Dedin gərək təməlindən təzələnsin bu həyat.
Sən başını dik tutub,
Ürəyinin ağrısını unudub
Öz xalqının yarasını düşündün,
Azad, xoşbəxt dünyasını düşündün.
Ey ustadlar ustadı,
Sən ey vətən övladı!
Bizim böyük dünyada
Bir balaca adım, sanım varsa da,
Sənin kiçik tələbənəm yenə mən,
Nə olar, qoy xatırladım bir qeydini sənə mən...
Füzulinin haqqındadır söhbətim,
Bax onu da, bax səni də candan sevir millətim.
Kim deyir ki, sevməmisən sən onu,
Vətənimin böyük şair oğlunu?!
Yox, sevmisən, öz dövründə gülməyən o şairi,
Bu gün belə ölməyən o şairi.
O da, sən də dühasınız, əzizsiniz bizimçün,
Sizi ustad seçmişəm mən çətin yolda özümçün.
Dirilərin dirisisən bu gün sən,
Xoşbəxtlərtək öyün sən!
Zəmanəmin övladları, qıl nəzər,
Allahları, şeytanları salıb göydən dərbədər,
İstibdadı basdırıblar dərindən də dərinə.
Şeytan sözü, Allah sözü qocalıb,
Dərd ocağı-məscidlərin yerinə –
Mədəniyyət ocaqları ucalıb.
Könüllərdə addımlayan əbədi bir bahardır,
Karvanımız ulduzların yollarını ağardır.
Yurdumuzdan kəsilmişdir qəm, qüssənin ayağı,
Aydan, gündən asılmışdır eşqimizin bayrağı.
Sən ey bizim sirdaşımız, Səbuhi,
Yoldaşımız Səbuhi!..

Şair kimi fəxr edirəm adınla,
Könlümün söz otağını qızdırıram odunla.
Sağ olsaydın bu gün sən,
Məhəbbətlə vəcdə gəlib yenidən,
Son verərdin köhnə ürək ağrına;
Bizim xoşbəxt nəsilləri basardın öz bağrına.
İnqilabın qanım rəngli bayrağını öpərdin,
Doğma, azad Vətəninin torpağını öpərdin.
Bəli, bəli, yaşasaydın bu günlərə qədər sən,
İnanıram buna mən:
Öz xalqının taleyindən, ustad, razı, qalardın...

Oktyabr 1962

XİLASKAR

Xəzərdə həlak olmuş
Tofiq Hüseynovun xatirəsinə

Yaman xəzri qopubdur yenə bu axşam üstü,
Xəzər qanlı görünür mənə bu axşam üstü.
Buludlar qoşun-qoşun, göylərin qaşı qara,
Qəzəblə yumruq vurur dalğalar, dalğalara.
Uzaqlarda görünür yelkəni yırtıq gəmi,
Atıb tutur dalğalar onu sanki çöp kimi.
Bakılılar bilirlər necə dənizdir Xəzər,
Görürsən, gah bulanıq, gah tərtəmizdir Xəzər.
Onu cilovlamasa at tək insanın əli
Tez-tez qaşqabaq töküb, aşar gündə sahili.

* * *

Aman, dənizdə tufan get-gedə şiddətlənir,
Buludlardan güc alıb dalğalar hiddətlənir.
Sizə nə olub yenə dalğalar, a dalğalar,
Bu sirri açın mənə dalğalar, a dalğalar!
Görən necə olacaq köməksizlərin halı?
Onlarda zərbəsilə tufan qoymayıb tutar.
Dalğalar, çevirməyin ayrılığa vüsalı,
Tufanlı qoynunuzda yarı yolda qalan var!
Yaman toxunursunuz, gəlin, inanın buna
Bu şair ürəyimin qanlı divarlarına!
Xəzərim, bu çağımda yol tapsaydım bir anda,
Bəlkə içib suyunu mən səni qurudardım.
Sənə: dayan! Deyirəm, coşma, bir az dayan da...
Bacarsaydım at kimi yüyənindən tutardım.
Xəzər! Özünə ram et şıltaq ləpələrini,
Tez çevir varaq-varaq o dağ ləpələrini!
Dalğalar qulaq asmır, dənizsə dil anlamır,
Sıxlaşan buludların gözlərindən qan damır.

Sahildəki qayıqlar yıxılır böyrü üstə,
Qağayılar çığrışıb uçuşur dəstə-dəstə.
Ürəklərə nədənsə qüssə dolur, qəm dolur,
Sahildə bir gənc qadın ağlayaraq saç yolur.
Dalğalar qoymur onun eşidək fəryadını,
Çəkir balalarının bir-bir əziz adını.
Dəniz ayırmış onu ciyər paralarından,
Hər söz qopur ananın ürək yaralarından.
Gözlərini zilləyib dilsiz qaranlıqlara,
Baxır balalarıyçin qansız qayalıqlara.
Qayalar arasında hərdən üç baş görünür,
Ananın gözlərində sonsuz tələş görünür.
Bəli, üç baş görünür nöqtələr tək dənizdə
Kim edəcək onlara indi kömək dənizdə?!
Dəniz yorub onları, gücdən düşüb qolları,
Dalğalarla bağlanıb qurtuluşun yolları,
Gənc ana tez-tez göyə qaldırıb əllərini,
Axıdır torpaq üstə gözünün sellərini.
Göydən cavab gəlməyir, kim deyir göy söz anlar?
Yanılırlar kökündən göydən nicat umanlar.
Yer oğluna, yer oğlu əl uzadıb həmişə,
Göydən imdad ummağı eləməyin bir peşə!
Budur, bir cavan oğlan elə bil çıxdı yerdən,
Soyunub bircə anda, suya atıldı birdən.
Hücum çəkdi Xəzərin üstünə aslan kimi,
Yox, yox, aslan nədir ki, sadə bir insan kimi.
Qudurğan dalğaların birbaş üstünə cumdu,
Bu hücum Abşeronda görünməmiş hücumdu.
Yarıb coşqun suları qollarıyla avar tək,
Vuruşdu dalğalarla əlbəyaxa təkbətək!

Ana, ağzı açılı dənizə göz zillədi,
Dizlərinə vuraraq kaman kimi inlədi.
Görəsən görəcəkmi əziz balalarını,
Ona qaytaracaqmı dəniz balalarını!?
– Yox, ümidim onadır, o cavan oğlanadır,
O bilir sahildəki köməksiz bir anadır.

* * *

Hərbin qızğın çağlarında bu dünyaya gəlmişdi o,
Beşikdəykən dinləmişdi qəmli hicran laylasını.
Anasının göz yaşını gülüşüylə silmişdi o,
Süd əmərkən hiss etmişdi ürəyinin yarasını.
Dil açanda atasını soruşmuşdu anasından,
Ana, bala göz dikmişdi hərbin qanlı yollarına.
Qan sızdıqca doğma Vətən torpağının yarasından
Ana ona demişdi ki: "Qüvvət gəlsin qollarına.
O gün olsun yetişəsən harayına cəsarətlə
Gözü yolda qalanların, gözü darda qalanların.
Bala, səni böyüdürəm bağrımdakı hərarətlə,
Yet dadına atan kimi ürəyi qan olanların!
Atan qanlı cəbhələrdə sinə gərib düşmənlərə,
Qoruyurdu öz canilə dost ellərin dünyasını.
O bilirdi, yadellilər od töksə də göydən yerə
Yox, sarsıda bilməyəcək dünyamızın əsasını".
Zəfər günü atasiylə qucaqlaşıb öpüşəndə
Yerə, göyə sığmamışdı sevincindən bizim oğlan.
Ata ona söyləmişdi sədaqətdən söz düşəndə:
"Ürəyinin tellərilə yurd, yuvana, elə bağlan!"
O, məktəbdə, ya kənarda dostlarının arasında
Bir azəri balası tək böyük hörmət qazanmışdı.
Şagirdliyi illərində, yeni bilik dünyasında
Əli hər vaxt dostlarına kömək üçün uzanmışdı.
Dərdli ana, az da olsa tanıtdırdım onu, sənə
Yox, o səni darda qoymaz, inan ona, inan mənə.

* * *

İnsanlar yaxşı bilir ta əzəldən dünyada,
Söz qandıran olmayıb bir suya, bir də oda.
Uzanıb hər dəqiqə sonsuz bir əsrə döndü,
Ananın gözlərində ümid çırağı söndü.
"Balam! Balam!" deməkdən dili ağzında şişdi,
Cansız bir cəsəd kimi yaş torpaq üstə düşdü.

Ayılıb yavaş-yavaş aldı özünü ələ,
Yenə qalxdı ayağa bala məhəbbətilə.
Onlar görünməz oldu, boğuldularmı yoxsa,
Necə qıydın, ey dəniz, sən o dörd günahsıza?!

Əldən düşmüş üç nəfər, budur, çıxır dənizdən,
Lap yaxındaydı onlar, uzaq deyildi gözdən.
Onların ayaqları yaş qumlara dəyəndə,
Sevinclər qurdu bardaş ananın ürəyində.
Öpdü cavan oğlanı gözlərində təşəkkür
Halı dəyişdi birdən, ağladı hönkür-hönkür,
– Bu qızlarım, bəs hanı mənim o kiçik oğlum,
Mən niyə sağ qalmışam, qoyun mən də boğulum!
Ananın gözlərindən oxuyub ricasını,
Çevirməkçin vüsala bu ayrılıq yasını
Cavan oğlan yenidən atıldı dalğalara,
Cumdu qayalıqlara suları yara-yara.
Dalğalar zor göstərir, əl-qol açmağa qoymur,
Xəzərə nə olub ki, bircə qurbanla doymur!
Saniyələr anaya gəlir dərdli il kimi,
Dalğalarsa görünür uzun, qara dil kimi.
Baxır dilsiz göylərə gözlərində şikayət,
Ürəyində natamam, qan donduran hekayət.
Qulaqlar tutulurdu dalğaların səsindən,
Heyhat! Onlar dönmədi, ana getdi özündən.

* * *

Sahil boyu gəzirlər əlləri məşəllilər,
Hələ gücdən düşməyib, dincəlməyibdir Xəzər.
Bürümüşdür sahili "Can bala, vay..." səsləri,
Övlad sorağındadır onlar axşamdan bəri.
Artıq gecə yarıdır, qan-qan deyir dalğalar,
Sahildə iki ata, iki dərdli ana var.
Məşəllə axtarırlar sahili, övlad deyə,
Tələşlə baş vururlar hər yerə həyat deyə.
Sübhə yaxın açıldı Xəzərin qaşqabağı,

Sinələrə çəkildi bir yeni hicran dağı.
Sarsıtdı bu mənzərə, sarsıtdı bu dərd məni,
Dəniz atdı sahilə iki cansız bədəni.
Dilim gəlmir söyləyim, əlim də tutmur yazım,
Onların bu yasına qarışdı mənim yasım.
Onlar, ürəklərində dağdan ağır qəm, kədər,
İki soyuq bədəni qucaqlayıb öpdülər.

* * *

Azər oğluydu oğlan, bir sovet balasıydı,
Vətəni qəhrəmanlar, qartalar yuvasıydı,
O, son nəfəsində də dönmədi öz yolundan.
Biz onun mərd adını ürəyimizə yazdıq,
İndi o bir ananın oğlu deyildi artıq –
Vida günü yas tutub öz qəhrəman oğluna
Həsrətlə ağlayırdı, milyon göz, milyon ana!

Şüvəlan, avqust 1958

TƏBRİZDƏ QIŞ

Bir dost kimi yetişərək harayına Arazın,
Gözlərimi zilləyirəm o tayına Arazın.
Vətən dərdi ürəyimdən asılır bir daş kimi,
Öz cənublu qardaşıma deyirəm qardaş kimi:
– Gör nə kökə saldı sənin həyatını kölәlik!
Ellər bilir, kömək əlim çatmır sənə hələlik.
Külək əsir, şaxta kəsir, çox əsəbi yağır qar,
İnsanlarsa xiyabandan keçir yumaq şəklində.
Mən bilirəm, qoşun yığır hücum üçün ilk bahar,
Əlində bir qızıl lalə, qızıl bayraq şəklində,
Nə gedən var, nə gələn var "Azərşəhər" yoluyla
Əlində bir buz qələm,
Ölüm yazır qış öz soyuq imzasıyla, qoluyla!
Sərbəst gəzir dərd-aləm.
Hər dəqiqə bir il qədər uzundur,
Bu mühitin törətdiyi faciələr uzundur.
Qış neyləsin, qışda günah nə gəzir?
Dövran özü bu varlığı hey tapdayır, hey əzir.
Qış dolanıb addım-addım,
Ləkəsizdir, deyir, adım.
Ərbablardır ölüm yazan əlimlə,
İnsanlara qəbir qazan, əlimlə...
Külək əsir, şaxta kəsir,
Nalə çəkir yetim-yesir.
Bir ay var ki, damlar-daşlar ağ kəfənə bürünmüş,
Buludlarla pıçıldaşan dağ kəfənə bürünmüş.
Donub cansız yerə düşür göydə uçan sərçələr,
Bir şikayət havasıyla dolu evlər, küçələr.
Yoxsulların daxmasında nə odun var, nə ocaq,
Sızım-sızım sızıldayır hər beşikdə bir uşaq.
Pəncərələr qırıq-qırıq, tavan uçuq, dam damır...
Könüllər qan ağlasa da, təbiət dil anlamır.

Nə yorğan var, nə döşək var, nə cecim var, nə həsir,
Ağacdakı son yarpaq tək dilsiz körpələr əsir.
Kimsəsizlər ən nəhayət bürünərək bir gişə,
Sübhü açır gözləriylə, taq-taq dəyir diş-dişə,
Bu ölkədə xeyli var ki, ağlamaq da yasaqdır.
Qara geyib ölənə yas saxlamaq da yasaqdır.
Bəziləri qan ağlayır, gülə-gülə, – dərdə bax!
Yarasından axan qanı silə-silə, – dərdə bax!
Ölüm gəzir qapı-qapı, küçə-küçə şəhəri,
Qırıb-çatır, fərqi yoxdur, gündüz-gecə şəhəri.
Amansızdır, sıyırmış buz qılıncını bu il qış,
Zavallılar deyir, – Çəkil, öldük, yetər, çəkil, qış!
Varlıların nə vecinə, yanır evdə sobası,
Uşaqları qışda belə udur bahar havası.
İsti paltar geyinərək oynayırlar küçədə,
Çox da qışdır, qarışqa tək qaynayırlar küçədə.
Onlar duymur isti günə, ilk bahara ehtiyac,
Nə dərdinə kimdir ölən, kimdir çılpaq, kimdir ac.
Qoy əbədi bu yerlərə bahar qonaq gəlməsin,
Çəmənlərə çiçək səpib qucaq-qucaq, gəlməsin,
Lazım deyil, qoy gəlməsin, onların nə vecinə,
Tox-firavan ömr edirlər, tümənlərin gücünə.
Küçələrdə dolaşaraq ayaqyalın, başaçıq,
Yetim qızlar nalə çəkir: – Qırılırıq, biz acıq!
Bu nakamlar buz yollardan ölə-ölə keçirlər,
Ərbablarsa, bu lövhəyə gülə-gülə keçirlər.
İşsiz-gücsüz bədbəxtlərsə, nə zövq alsın ömürdən?!
Qara çörək çıxır burda sanki daşdan, dəmirdən.
Dükanların qapısında ehtikarın qıfılı,
Zəncirli bir qart köpəkdir sahibkarın qıfılı.
Arabalar küçələrdən ölü yığır aramsız,
Külək isə, bir zərbəylə vurub yıxır aramsız.
Köməksiz bir ağac kimi, ev-eşiksiz kəsləri,
Saray kardır eşitməyir bu ucalan səsləri.
Seyr edin bu dəhşətlərə laqeyd baxan binanı,
Bayrağında mürgüləyir şirü-xurşid nişanı!

Baş küçədə qəhqəhələr yayır bütün hər yana,
Fasiləsiz işləyərək, qəhvəxana, meyxana.
Qulaqların pərdəsini yırtır vəhşi caz səsi.
Meyxananı topa tutur qadınların qaz səsi.
O xəfiyyə qadınlarda hiyləyə bax, naza bax,
Gözləriylə saplayırlar hər ürəyə bir bıçaq.
O xanımlar "qonaq" gəlib Nyu-Yorkdan, Londondan,
İlan kimi çıxıb hər gün min qabıqdan, min dondan
Özlərini pula deyil, siyasətə satırlar,
O vətənsiz ağaların qucağında yatırlar.
Əcnəbilər görünərək quzu kimi günahsız,
Fəth edirlər ürəkləri, beyinləri silahsız.

Ərbablarla əcnəbilər vurub badə-badəyə,
Sevinirlər: – Əcəb tapdıq bir ümumi dil, – deyə.
Bu kələfin nə günəşdə, nə aydadır bir ucu,
Ellər bilir, qan çanağı saraydadır bir ucu.

Şiddətlənir qar çovğunu, uğuldayır küləklər,
Könüllərə dəhşət yayır, qorxu yayır küləklər.
Yurd-yuvasız zavallılar bilir yalnız nədir qış!
Bir döngədə buzlar üstə iki kölgə dayanmış,
Önlərində cındırlara sarılı bir ölü var,
Sağlığında el deyərdi: – Əcəb qabil əli var!
Bəzək vurur, məna verir dilsiz daşa bu adam,
Sənətində bənzəməyir hər nəqqaşa bu adam...
Bir ölü ki, memarlıqda birinciydi Təbrizdə,
Evlərdəki hər naxışı bir inciydi Təbrizdə,
Tanımayan tapılmazdı el içində Səbrini,
Əvəz edən usta yoxdur öz işində Səbrini.
Bağlanmışdı ürəyinin telləriylə vətənə,
Min bir bəzək vurardı o əlləriylə vətənə.
O deyərdi: – Vətən oğlu mal-dövlətə satılmaz,
Nə qızıla, nə mənsəbə, nə şöhrətə satılmaz!
Bar verən bir ağac kimi dikib yerə başını,
Əridərdi bir şam kimi ömrün cavan yaşını.

Yaratdığı binalara baxdıqca o vüqarla,
Sanardı ki, dayanmışdır üz-üzə ilk baharla.
Bu şəhərdə bir çox qəşəng imarətlər tikmişdi,
Gözlərini ağ günlərə, gələcəyə dikmişdi.
Bu mənalı binalarda çox mənasız adamlar,
El dərdinə, taleyinə etinasız adamlar
Gün keçirir, çovğunlardan, küləklərdən bixəbər,
İntiqama hazırlaşan ürəklərdən bixəbər.

Səbrini də onlar çoxdan çıxarmışdı yadından,
Nə xeyir var ərbablara bir ustanın adından?
Əli qızıl bu adamın giş paltardı geydiyi,
Bir əl boyda çörək idi qazanaraq yediyi.

Düşünərdi: "doğar bir gün mənim də bəxt ulduzum,
Ömr edərəm bu evlərin birisində mən özüm".
O vurduqca divarlara, sütunlara naxışlar,
Seyr etdikcə doymazdı bu lövhələrdən baxışlar.
Gəncləşdikcə qoca şəhər sənətkarın əliylə,
Deyərdilər: – Əli birdir ilk baharın əliylə.
Arzulara son qoyulur yalnız, yalnız qəbirdə,
Qonaq kimi gəlib gənclik, qonaq kimi gedir də.
O hər daşın üzərinə bir daş qoyduqca yavaş,
Öz ömrünün sarayından hər gün düşürdü bir daş.
İllər keçdi, saç ağardı, bel büküldü, güc getdi,
Baş titrədi, göz tutuldu, gənclik onu tərk etdi.
Ehtiyacsa, yumruqladı qapısını, – Aç! – deyə,
Arxamca bax, ölüm gəlir, dur bu evdən qaç! – deyə.
Qızdırmalar pəncəsində onun ömür yoldaşı
Çabalayıb çırpınırdı, axıdaraq göz yaşı.
Arvad öldü... Səbri qaldı iki yetim qızıyla!
Hər gün dərin fikrə daldı iki yetim qızıyla.
Ev sahibi pul istədi, hardan versin, pul hanı?
Aydındır ki, verən gərək vardan versin, pul hanı?
Bir az sonra zavallını daxmasından qovdular,
Məhkəmələr qapısında onu başdan sovdular.

Yetişmədi sənətkarın şikayəti göylərə,
Əzəl gündən yoxdu onun məhəbbəti göylərə.
Rast gəlmədi bu ölkədə, haqq, ədalət Səbriyə,
Uçuq bir ev yuva oldu ən nəhayət Səbriyə.
Bu daxmada əli bomboş, küləklərdi qonağı,
Ehtiyacın bu qapıdan kəsilməzdi ayağı.
O nə etsin? Hara getsin? Kimə desin dərdini?
Bəlkə, çörək əvəzinə özü yesin dərdini!
O gördükcə küçələrdə çılpaq yatan qızları,
Ehtiyacdan namusunu heçə satan qızları.
Düşünərdi öz anasız qızlarının sonunu,
Onlardamı geyməlidir fahişəlik donunu?
Yox, yox, bircə bu qalmışdı! İntihara nə gəlib!
O günləri görməkdənsə, dar məzara nə gəlib!
Qəzəbindən yazıq ata əsim-əsim əsirdi,
Nə etsin ki, bu mühitin sərt əlində əsirdi.
Sənətkarçın kimsəsizlik ölümdən də ağırdı,
Qucaqlayıb dizlərini bir nöqtəyə baxırdı.
Gah gəzirdi kölgə kimi, tutub palçıq divardan,
Deyərdilər, dəlidir bu, görsəydilər kənardan.
Gah öpürdü oxşayaraq qızlarının başını,
Boşaldırdı torpaqlara gözlərinin yaşını.
Gah ümidlə yetimləri şirin dilə tuturdu,
Bir göyərçin tutar kimi, öz əliylə tuturdu
Xəyalında ağ günləri, səadəti həvəslə.
Qızlarına söyləyirdi titrək, boğuq bir səslə:
– Dərd çəkməyin, dərdinizi tək mən özüm çəkərəm,
Öz əlimlə sizə gözəl, qəşəng saray tikərəm,
O sarayın üzü baxar azad, xoşbəxt Şimalə,
Bu torpaqda eşidilməz nə inilti, nə nalə.
Bu sarayı məhəbbətlə ucaldaram sizinçin,
Siz, ey mənim iki bədbəxt ciyərparam, sizinçin!
Onu tikə bilməsə də sizin qoca atanız,
Tutacaqdır dik başını yenə uca atanız.
O binanı, əminəm ki, başqa tikən tapılar,
Üzünüzə açıq olar onda bütün qapılar...

* * *

Külək qopdu, birdən-birə palçıq divar söküldü,
Çürük taxta parçaları üstlərinə töküldü.
Bir-birinə sarmaşaraq sıxıldılar divara,
Düşünərək, aradılar bu dərdlərə son çara.
Qızlar dedi: – Əziz ata, heç olmazsa, bir kərə
Get tikdiyin evlərə.
O yerə ki, palçığına öz qanını qatmısan,
Təməlinə parça-parça ürəyini atmısan.
O ağalar haqqını da verməyiblər başabaş,
Get, qoy bəlkə, götürülsün üstümüzdən ağır daş.
Günü qara, qəlbi yara, dərdi dərya, qarnı ac,
Çölə çıxdı... – Dalımca gəl, – dedi ona ehtiyac.
Yaratdığı binaların qapısını döyərək,
Xəcalətlə ağız açdı istəyərək düz-çörək,
Hər qapıdan bu səs gəldi: "Allah versin, durma, get,
Zəhlə tökmə, murdar qoca, get, boynunu burma, get!"
– Mən Səbriyəm, bu evləri mən tikmişəm əlimlə,
Qocalmışam, üzbəüzəm, gözbəgözəm ölümlə.
Borcunuzdan bir az verin, mən dilənçi deyiləm,
Qul deyiləm, kaman kimi qarşınızda əyiləm.
Mən cəhənnəm, heç olmazsa, qızlarıma rəhm edin,
Ömrüm-günüm batıb yasa, qızlarıma rəhm edin!
– Rədd ol, səni tanımırıq.
– Necə?
– Tanısaq belə,
Unutma ki, sovurmuruq tümənləri biz yelə.
– Bu günümü bilsəydim, ah, burda qan-tər tökəndə,
Ac qarnına, sizin üçün, uca saray tikəndə,
Yandırardım bu evləri...
– Söyləyərik ajana,
Ömrünün son çağlarında atılarsan zindana.
– Mən görmüşəm o zindanı.
– Doğrudan da görmüsən,
Şirü-xurşid əvəzinə gizli-gizli hörmüsən.
Gəncliyində binalara beşguşəli bir ulduz,

Rədd ol, sənə haram olsun yediyin o çörək-duz.
Çıx get, bəxtin gətirib ki, ev doludur qonaqla,
Yoxsa sənin kürəyini doydurardıq çomaqla.
– Müvəqqəti qonaqsınız bu evlərdə, gün gələr,
Azadlığın nəğmələri asimana yüksələr,
Yeyin, için, kef eyləyin, bu evlərdə hələlik,
Gün gələcək, olmayacaq bu torpaqda kölәlik.
Tikdiyim bu binalarda görməyəcək el sizi,
Tutub dara çəkəcəkdir bir uğurlu əl sizi.
Mən görməsəm o günləri, görəcəkdir qızlarım,
Lap bu evdə xoşbəxt həyat sürəcəkdir qızlarım!..
Bu sözləri deyib Səbri baxdı, baxdı şimala,
Bitab, ağır addımlarla sonra düzəldi yola.
Siyirərək qılıncını öz işini gördü qış...
Bir döngədə buzlar üstə iki kölgə dayanmış.
Önlərində cındırlara sarılı bir ölü var...
Sağlığında el deyərdi: – Əcəb qabil əli var!
İki kölgə göz yaşında boğularaq ağlayır,
Nalələri, fəryadları ürəkləri dağlayır.
İki kölgə dilə gəlib deyir: – Verin, ağalar,
Ölən əziz atamızdır, baxın, görün, ağalar,
Dəfn etməyə kimsəmiz yox, pulumuz yox, amandır,
Aclıq, ölüm, kimsəsizlik, yetimlik çox yamandır!
Üz çevirib yetimlərdən xəz paltolu adamlar.
Ürəyi boş, qarnı dolu, cibi dolu adamlar
Yol keçirlər, əsla qulaq asmadan bu nəvaya!
Sığaranın tüstüsünü püskürərək havaya.
Sağlığında qalmayanda sənətkarın dərdinə,
Kim qalacaq indi ölmüş bir memarın dərdinə?!
O evlər ki, yaranmışdı əllərilə Səbrinin,
Ürəyini əritmişdi illər ilə Səbrinin.
İndi ordan qəhqəhələr yüksəlirdi göylərə,
Onlar xəbər tutmazdılar, ensəydi də göy yerə.
Bu an köhnə bir araba gəlib durdu döngədə,
Arabaçı öz işinə yekun vurdu döngədə.
İki adam düşünmədən şöhrətini Səbrinin,
Qaldıraraq yerdən atdı meyidini Səbrinin –

Donub şaxta gecələrdə ölənlərin üstünə,
Ac-yalavac, küçələrdə ölənlərin üstünə.
Arabaçı qırmaclayıb sürdü yorğun atları,
Ona məlum deyildi bu ölülərin adları.
Fəqət o da düşünürdü öz gələcək gününü:
"Kim alacaq bu amansız ölümlərin önünü?
Bəlkə bir gün özümü də bu mindiyim araba
Qəbristana aparacaq?.. Daşürəkli ərbaba
Əl açacaq oğlum-qızım küçələrdə gəzərək,
Sürünəcək təhqirlərə, əzablara dözərək?"
Bu xəyallar güc verərək gözlərinin yaşına,
Xəncər kimi işləyirdi ürəyinin başına.
İxtiyarsız ac atlara vurduqca o qamçılar,
Gözlərindən mıncıq-mıncıq tökülürdü damcılar.
Arabanın arxasınca iki kölgə qoşurdu,
İki kölgə yumruğuyla təhdid edib, coşurdu, –
Qəhqəhədən şüşələri cingildəyən evləri,
– Dünya bizim vecimizə deyil, – deyən evləri.

Bir təpənin ətəyində tənha məzar görünür!
Bahar çağı göy otlara, çiçəklərə bürünür.
Üzərinə kölgə salıb cavan söyüd ağacı,
Ziyarətə gəlir qəbri tez-tez dərdli cüt bacı.
Sükutunda bir üsyan var bu torpaqda yatanın,
Bu həyatın acısını, əzabını dadanın,
Gəlib bir gün fədailər bu məzarın başına,
Beşguşəli ulduz şəkli qazdılar baş daşına.
Hər gün, hər vaxt o ulduzu öpüb keçir yolçular,
Üzərinə qızıl güllər səpib keçir yolçular.
Sanki Səbri qəbrində də görürdü ilk baharı,
Fədailər dəstəsinə qoşulmuşdu qızları.
Sənətkar öz məzarında yetişmişdi vüsala,
Fədailər basdırmışdı onu üzü Şimala.
Kütlələri intiqama çağırırdı bu məzar,
Məzarda da döyüşlərdən ayrılmayır sənətkar!..

1949

QOLSUZ QƏHRƏMAN

Gecə dilsiz, yer-göy dilsiz, ay-ulduzlar yenə dilsiz,
Saya gəlməz insan udur lal gecənin havasını.
Budur döyüş meydanında qalmış hələ al qandan iz,
Bütün ətraf xatırladır ölüm-dirim davasını.
Qərib dağlar fikrə dalıb əridir öz ürəyini,
Top səsindən bu dağlarda qalmamışdır ürək-dirək.
Ucaltmış al bayraq kimi igidlər öz diləyini,
Döyüşləri təsvir üçün poladdan bir qələm gərək.
Bu dağların ətəyində tutmuş qərar Qızıl Ordu.
Sanmayın ki, uzun sürən bu döyüşlər onu yordu.
O, dincəlir, səhər yenə göstərəcək qüdrətini,
Qazanacaq milyon-milyon məzlumların hörmətini.
Növbətçilər qartal kimi göz gəzdirir dörd bir yana,
Düşmənlərin ağzı nədir girsin bir də bu meydana.
Fikrə dalmış gənc komandir bir xəritə üzərində
Fikrə dalmış, yeni həyat, zəfər gülür nəzərində.
Bir tərəfdə şişpapaqlı cavan əsgər uzanmışdır,
Sanmayın ki, bu ədalət döyüşündən usanmışdır.
Cananı tək öz bağrına basıb əziz yarağını,
Kölgəsində and içərək öpmüş Vətən bayrağını.
Əsla qorxu bilməmişdir güllələrin altında o,
Saxlamışdır əcdadının öyüdünü yadında o.
Dərdi budur, kənddə qalıb sevgilisi, gözaltısı,
Bəzən ona gəl-gəl deyir ağacların qaraltısı.
Andıqca o şux gözəli, düşündükcə o dilbəri,
Məna dolu gözlərilə açır burda hər səhəri.
Xeyli olar məktub gəlmir o gözəldən, səbəb nədir?
Məgər özü bilməyirmi, ürək nədir, əsəb nədir?
Bu döyüşlər bir körpüdür o dilbərin vüsalına,
Görəsən o mən yazığı gətirirmi xəyalına?
Ah, görəsən indi onu mənsiz evə kim ötürür,
Yuxu nədir? Kirpiklərim sübhə kimi od götürür.

Şübhə nədir? Yox, yox mənə söz verib o,
Ürəyimin aynasını məndən daha tez görüb o.
Birdən incə, xoş bir gülüş rəqs eləyir üz-gözündə,
Görür nazlı nigarını ürəyinin güzgüsündə.

* * *

O, öz cəbhə yoldaşına bu sözləri demiş dünən.
Bu amansız vuruşlarda işdir, əgər, ölərsəm mən
Sevgilimə yetirəsən, tərk elədim bu həyatı.
Ürəyimdə əziz Vətən, dodağımda onun adı!

HƏRƏKƏT

Çalındı birdən boru... Komandir gur səsilə
Boşluğa məna verən gözəl, məğrur səsilə
Hazır duran orduya verdi hərəkət əmri.
Artıqdı bir ordudan əsgərlərin hər biri.
Komandir oxşadıqca boz atının yalını,
Gələcək döyüşlərə çəkdi öz xəyalını.
Ayağı üzəngidə atın belinə yatdı,
Bu adi at deyildi, yerişdə yel qanaddı.
İgidlərin qılıncı siyrildi öz qınından,
Onların nərəsindən yer-göy titrədi bir an.
Yüksəlib dalğa-dalğa hər yeri gəzdi səslər,
Dağlar dağları burdan aldığı səslə səslər.
Yayılırdı dörd yana atların kişnəməsi,
Hücumdan pozulurdu yadların sıx cərgəsi.
Bir igidin bir əli vururdu min əl kimi,
Düşürdü atdan yerə düşmənlər xəzəl kimi,
Otların, çiçəklərin üstündə qan izləri,
Bizim cavan əsgərin od saçırdı gözləri,
Ayrılmırdı kölgə tək komandirin yanından.
Xəbərsizdi qanından, keçmişdi öz canından.
Bir az sonra daş kimi atından yerə düşdü,
Cumub şəfqət bacısı köməyinə yetişdi...

Vuruş dayanmamışdı, hücum davam edirdi,
İnqilabın ordusu sel tək axıb gedirdi.
Saatlar belə keçdi, axşam oldu nəhayət...
Kitablara yazıldı yeni bir qalibiyyət.

* * *

Döyüşçülər yorulmuş, batmış tamam qan-tərə,
Uzun yolların tozu qarışmış axan tərə.
Yorğun körüklər kimi alır ciyərlər nəfəs,
Silib təmizləyirdi öz silahını hər kəs.
Komandir əmr etdi ki, dincəliniz bir qədər.
Daha qəti bir hücum başlanacaqdır səhər.
Buludlar arasından ay boylanıb bu ara,
Sanki "əhsən" deyirdi bizim qəhrəmanlara.

DÖNÜŞ

Göydə ay, ulduzlar görünən zaman,
Bizim qızıl əsgər endi qatardan.
Xaki köynəyinin bir qolu boşdu,
Gözləri yaşardı, ürəyi coşdu.
Udub havasını bu doğma yerin,
Cumdu dəryasına düşüncələrin.
Burdan kəndlərinə bir xeyli yol var,
Nə eybi, bir tanış evində qalar.
Bir tanış qapını döydü, açdılar,
Onu tanıdılar, bərk-bərk qucdular.
Boşaldı ürəklər, doldu ürəklər,
Düzüldü süfrəyə gözəl xörəklər.
Tanışlar əsgərə vermədi macal,
Yağdı yağış kimi üstünə sual.
Bir qollu qayıtmış bizim qəhrəman,
Keçirib qəlbində böyük həyəcan.
Çapdı uzaqlara xəyal atını,
Danışdı cəbhədən xatiratını.

Könlündə dostların oyatdı maraq.
Ona heyran olub, asdılar qulaq.
Uçdu dəqiqələr, ötdü saatlar,
Sonra da yatmağa yığışdı dostlar.
Qəhrəman dilində bir qızın adı,
Yumdu gözlərini, amma yatmadı.
O qalxdı yerindən günəşdən qabaq,
Dostlardan ayrıldı qucaqlaşaraq.
Fikirlər içində yönəldi yola,
Dost-aşna söylədi: "Uğurlar ola!"
Cumurdu irəli bizim qəhrəman,
Günəş yox, qəlbiydi göylərdə yanan.
Nədənsə gözündə uzanırdı yol,
Deyirdi özünə: "Bir az möhkəm ol!"
Saldıqca xatirə ötən günləri,
Görmək istəyirdi o şux dilbəri.
Bu yol, bu ağaclar tanışdı ona,
Onlar keçənlərdən söz açdı ona.
Gəldi xatirinə sevgilisiylə
Bu yoldan keçdiyi-qoşa, əl-ələ.
Unutmaq çətindir bu xatiratı,
Ürəyi elə bil cilovsuz atdı.
Yox, yox, o, getmirdi, uçurdu kəndə,
(Quş kimi yanınca uçuram mən də)
Yetişdi nəhayət kəndinə, budur,
Yeridi təmkinlə, alnında qürur.
Bu da öz evləri, girdi həyətə,
Başilə salam da verdi həyətə.
Hürdü ala köpək tanıyıb onu,
Buladı bir qədər boz quyruğunu.
Tozlu çəkməsini yaladı heyvan.
Yenə "Hav-hav" deyə, hürdü yavaşdan.
Qəhrəman səslədi: – Ana, can ana!
Ana evdən çıxıb sarmaşdı ona.
Axdı gözlərindən sevinc yaşları,
Töküldü çiyninə dümağ saçları.

– Anacan ağlama, anacan bəsdir,
Mən sağ-salamatam matəm əbəsdir.
Verdim bir qolumu Vətənə qurban,
Canım da qurbandır bu yolda inan.
– Haqlısan, can balam, günəşim, ayım,
– Mənimsə davadan zəfərdir payım.
O qara günlərə çəkildi pərdə,
Düşməz mərd analar bir daha dərdə!

* * *

Yığılıb qonşular qurban kəsdilər,
Süfrəyə cürbəcür yemək düzdülər.
Çalıb oynadılar, qızışdı ara,
O, pərtdi... Bəs hanı, hanı Dilara?
Vaxt ötdü, dağıldı qonum-qonşular,
Daha qalmamışdı onda iqtidar.
Sübhü gözlərilə açdı bu gecə.
Könlü istəyən tək oldu nəticə.
Boğub ürəyində ilk yarasını,
Tapdı ən nəhayət Dilarasını.
Gördü ki, dayanıb göl qırağında,
Eşqi dilə gəldi könül bağında.
Lapdan gözlərini tutdu arxadan...
Dilara diksinib çığırdı: – Aman!
Kimsən? Çək əlini, çək gözlərimdən,
Yoxsa, qardaşımı səslərəm həmən.
– Səslə! Qorxan kimdir o qardaşından!
Mənəm, mən!
– Qəhrəman?
– Bəli, Qəhrəman.
Gözlər bir-birinə dikildi yaşlı...
Öncə dilə gəldi o qara saçlı.
– Düz üç il sirdaşım qəm, kədər oldu,
Həmdəmim yuxusuz gecələr oldu.
İnsafsız, yollara dikib gözümü,

Əsən küləklərə dedim sözümü.
Gərək eşidəydin ah və zarımı,
Zərfi açılmamış məktublarımı,
Hər geri alanda ölürdüm min yol.
– Hər şeyi bilərsən, bir səbirli ol.
Budur, bir qolumu itirib gəldim,
Kəndə xoş müjdələr gətirib gəldim.
Nəyinə gərəyəm bir qolumla mən?
Deyirəm qoy gedim öz yolumla mən.
Bəlkə başqasını...
– Nə dedin, aman!
Çökdü gözlərimə yenidən duman.
Sən nə danışırsan? Buna bax, buna!
Canım qurban olsun o bir qoluna.
Süzüb – qəhrəmanı bir də, bir an o,
Öpdü köynəyinin bir qolundan o.
Alışdı könüllər, birləşdi əllər,
Şeyda bülbül kimi ötüşdü dillər.
Onlar öpüşdülər bu xoş baharda,
Düşüb əksləri güldü sularda

1927

YENİ KƏNDİN İŞIQLARI

Təbiətin qucağında, doğma Xəzər qırağında,
Qəhrəmanlar ocağında, kefimizin şən çağında
Yeni kənddə yarı gecə gəzişirik küçə-küçə,
Seyr edirik gözəlliyi, dəqiqələr getmir heçə.
Ay göylərdən işıq səpir, yollarda ən kiçik ləpir
Gözə çarpır ayna kimi. Göy əyilib yeri öpür.
Aydın görər insan oğlu, nə arasa bizim yerdə,
Tamaşaya baxan kimi şəkil-şəkil, pərdə-pərdə.
Gen qapı tək ardınacan açıb xallı qanadını,
Qara, xumar gözlərilə gecə süzür "Boladı"nı.
Rəssamlara gəl, gəl, deyən bir lövhədir, baxsan hara,
Hər il bu vaxt min arzuyla havaları yara-yara,
Dəstə-dəstə, qatar-qatar quşlar bura köçüb gəlir.
Yad ellərdən, dost ellərdən, uzaqlardan uçub gəlir.

* * *

Sanki qızıl mıx vurulub
Göy üzünə ulduzlardan.
Yeni kəndsə işıq ummur
Nə aydan, nə ulduzlardan.
Göz gəzdirib nə görürük,
Tüstü qalxır bacalardan.
Soruşuruq dost evini
Cavanlardan, qocalardan.
Asimana bülənd olur
Cavanların ürək səsi,
Şux qızların, gəlinlərin
Dalğa-dalğa xoş nəğməsi.
Hər qapıdan bir baş çıxıb
Deyir: bizə qonaq gəlin!
Boldur bizdə otaq, gəlin!

Gəlin, təzə çay dəmləyək,
Siz danışın, biz danışaq...
Qonaq üçün gözlərini
Yola dikib oğul-uşaq.
– Çox razıyıq, deyib təkrar,
Dolaşırıq küçələri.
Nə gözəldir, nə qəşəngdir
Yeni kəndin gecələri!
Dostum gülür, mən gülürəm,
Ürəyimdən qopan şerin
Hər sözü, hər bəndi gülür.

* * *

Gəzə-gəzə gəlib çatdıq
Bir qapıya ən nəhayət.
Sinəmizi dolduraraq
Gecənin saf havasıyla,
Başımızı əyə-əyə,
Meynəliklər arasıyla,
Keçib girdik gəl-gəl deyən,
Gur işıqlı bir otağa.
Çil-çıraqlı, bər-bəzəkli,
Yaraşıqlı bir otağa.
Su gətirdi ev gəlini,
Yuyub sildik əlimizi.
Bax, bununçun mən sevirəm
Azad, xoşbəxt elimizi.
Az qalırdı bolluğundan
Partlasın bu geniş otaq.
Dedim: – Bu ev az görməyib
Bizim kimi əziz qonaq.
Pəncərədə böyük, kiçik
Cərgə-cərgə dibçəklər var,
Dibçəklərdə ətir saçan
Çeşid-çeşid çiçəklər var.

Gümüş kimi ağ samovar,
İpək yorğan, ipək balış.
Belə evdə hiss edilməz,
Qopsa tufan, yağsa yağış.
Gözə çarpır pianonun
Dillərində barmaq yeri.
Böyük xalı üzərində
Qədəm yeri, ayaq yeri.
Qonaqlara qaş, göz edir
Şkafdakı piyalələr.
İnsan bir el bayramına
Düşdüyünü xəyal elər.
Düzülmüşdür sıra-sıra
Büllur vaza, çini kasa.
Yadlar görsə bu cəlalı,
Düşər dərdə, batar yasa.
Daş aynanın dövrəsində
Ailənin şəkilləri
Hər şəkilsə xatırladır
Ötən mənalı illəri.
Ev sahibi söhbət açır
Öz varından, dövlətindən.
Kolxozçunun məna dolu
Ağ günündən, zəhmətindən:
"Hər kimin ki, qeyrəti var,
Məhəbbətlə işləyəcək.
Yaxşı deyib bizim ellər:
Kim işləsə dişləyəcək.
Nə gizlədək, işləmişik,
Bunu görür, bilir hamı.
Bir orduya bərabərdir
Bizim kəndin hər adamı...
Vətənə tez dönüm, deyə,
Cumurdum qan ocağına.
Tapdayaraq tüpürürdüm
Faşistlərin bayrağına.

Artıq doğma kəndimdəyəm,
El içində hörmətim var.
Kolxozun bu cəlalında
Az da olsa zəhmətim var...
Fəxr edirəm şöhrətimlə,
Bu kolxozun mənəm sədri.
Məhsuluma göz gəzdirin,
Bu "ənbərbu", bu da "sədri".
Mənimdir bu ətirli çay,
Qızıl tütün, bu yağ, bu bal,
Ağızlardan dadı getməz
Bu turş limon, bu portağal.
Qarışdıqca tər torpağa,
İstiqbalın özü gülür...
Düşmənlərin, zaman-zaman
Yeyəcəkdir qurd içini.
Yuvasını burda tikib
Haqqın, sülhün göyərçini!"
Bu an evin şux gəlini,
Süfrəmizə xörək verdi.
"Toxuq" dedik; kolxozçular
Yenə bizə ürək verdi.
Ömrümüzdən, gülə-gülə,
Gəlib gedir dəqiqələr.
Deyirəm ki, neçin bizi
Tez tərk edir dəqiqələr?!

* * *

Çox məzəli bir oğlan var
Süfrəmizin o başında.
Sanki onun ürək sözü
Yazılmışdır göz-qaşında.
Həmin oğlan yeyə-yeyə,
"Ənbərbu"nun plovundan,
Gülə-gülə dastan deyir

Öz dünənki qaz ovundan:
"Marığımda sübhə kimi
Qızıl qazdan ayıq durdum.
Mahalda bir quş qalmadı...
Belə atdım, belə vurdum.
Tər tökərək yük altında
Döndüm kəndə, çantam dolu.
Ayağıma qanad taxıb,
Bir nəfəsə gəldim yolu.
Budur mənim məsləhətim
Getməyin heç qaza, dostlar.
Köhnə dostlar tanır məni,
Qoy tanısın taza dostlar.
Yoxsa şübhə edirsiniz?
Qoy söyləsin atam özü.
Bəzən tərif edə bilmir
Öz işini adam özü".
Altdan-altdan öz oğlunu
Göz ucuyla süzdü ata.
Bu məzəli gənc ovçuya
Güldü çiyin ata-ata.
Bu söhbətə süfrədəki
Qızardılmış qaz da güldü.
Sanki, mən də varam, deyib,
Divardakı saz da güldü.
Hamı güldü... O gülmədi...
Dedim: "Dava topsuz olmaz.
Gözəl deyib ellər bunu:
Ovçu qardaş gopsuz olmaz!
Asan deyil qaza getmək,
Göl var, dizdən dərin olur.
Ov mövsümü ovçuların
Yalanı da şirin olur".
Cavan ovçu gülümsədi,
Mən dəyişdim söhbətimi.
Qonaqlıqda olanlara

Bildirdim öz hörmətimi,
Söhbətləri dinləyərək,
Coşdu birdən kənd həkimi:
"Deyin, görüm, yeni kəndi
Bilən hanı mənim kimi?
Burda qulaq asmadığım
Varmıdır bir ürək, deyin.
Getmişdirsə heçə, boşa
Çəkdiyimiz əmək, deyin?!
Bizim xoşbəxt kəndimizdə
Kədər nədir, ələm nədir?!
İnsanların varlığını
Məhv eləyən vərəm nədir?..
Bir pəhləvan qüvvəti var
Zəhmət sevən biləklərdə.
Xoş arzular çiçəklənir,
Düz döyünən ürəklərdə.
Bizim ellər görməyəcək
Nə qızdırma, nə yatalaq.
Cavanların yanağına
Çırtma vursan, qan damacaq.
Bağlamışıq könlümüzü
Bir məqsədə, bir məsləkə.
İstiqbalın yollarında
Nə qorxu var, nə təhlükə.
Dayanmışıq biz həkimlər
Sağlamlığın keşiyində.
İnsanlara göz oluruq
Körpəlikdən beşiyində".
Qalxdı qoca bir kolxozçu
Öz yerindən cəld ayağa.
Baxan onu bənzədərdi
Başı gümüş qarlı dağa.
Dedi: "Yeyin, için, dostlar,
Süfrəmizdə boldur çörək.
Cavan oğlan, nə durmusan,

Piyaləmi doldur, görək!"
Bu qocanın ürək sözü
Əks elədi dağa, daşa...

* * *

Biz küçəyə çıxan zaman
Gördük hələ kənd oyaqdır.
Xoşbəxt evlər, gen küçələr
Başdan-başa çil-çıraqdır.
Yeni nəğmə qönçələnir
Gəlinlərin dodağında.
İnsan oğlu nəfəs alır
Səadətin qucağında.
Ulduzlarsa sönür bir-bir,
Göy üzündə gecəyarı.
Ulduzlara acıq verir,
Yeni kəndin işıqları!

Boladı, 1948

MƏSUMƏ

Olmuş hadisədir

Sərgərdan yaşından illər boyu sən,
Bir zindan kəsildi qəlbinə vətən.
Atan əkib biçdi, döydü, nə fayda,
Bir pud da düşmədi payına ayda.
Hökumət istədi, ağa istədi,
O verdi, onlarsa yenə ver dedi.
Sevinc qapınızdan çox uzaq keçdi,
Yalnız ərbabların günü ağ keçdi.
Ailə acından ölməsin, deyə,
Əcəl zəfər çalıb gülməsin, deyə,
Səni vaxtından tez verdilər ərə,
Bir şey aparmadın getdiyin yerə.
Orda da ehtiyac, orda da aclıq,
Dərdin öz vəznindən qatbaqat artıq.
Dilin qabar çaldı, acam, deməkdən,
Bir kömək olmadı göydən, fələkdən.
Bir oğul gətirdin dünyaya heyhat,
Yenə də gülmədi üzünə həyat.
Bir gün həbs edildi ömür yoldaşın
Vərəqə yayarkən...
Ağardı başın.
Bağlandı üzünə bütün qapılar,
Bəlkə, bu dərdlərə çarə tapılar, –
Deyə bürünərək cırıq yorğana,
Qoşuldun şəhərə axan karvana.
Daş-kəsəkli yollarla zülümdən qaça-qaça,
Aclıqdan, susuzluqdan ölümdən qaça-qaça,
Qucağında tək balan qoca Təbrizə gəldin,
Burda da ehtiyacla, dərdlə üz-üzə gəldin.
Öz ana vətənində nə iş tapdın, nə çörək,
Xəstə ciyərlərində düyümləndi öskürək.

Özün kimi dilənən sonsuz acları gördün,
Geniş meydanlardasa dar ağacları gördün.
Baxıb kəndlərdən gələn qəm-kədər ordusuna,
Ordu orduna keçmiş işsizlər ordusuna.
Qana dönmüş bağrından qopdu acı nalələr,
Yox edə bilərmi heç ehtiyacı nalələr?!
Odlanan ürəyində odlar qalandı yenə,
Dərdlərinin üstünə dərdlər calandı yenə.
Gördün satqın ağalar səcdə edir dollara.
Yenə böyük ümidlə çıxdın uzun yollara.
Ayağın qabar-qabar çatdın Tehrana, heyhat,
Burda da rast gəlmədin təmiz vicdana, heyhat!
Jandarmalar yadlara salam verib, keçirlər,
Səndən daşürəklilər üz döndərib keçirlər.
Budur Tehran – canilər, fitnəkarlar yuvası,
Boğur haqq deyənləri zəhərlənmiş havası.
İçi əcnəbi dolu maşınlar gedib, gəlir,
Açıq pəncərələrdən "tanqo" səsi yüksəlir.
Bəli burda yaşayır Təbrizə qan udduran,
Xalqın gözünü açan kitablara od vuran,
Murdar, faşist ürəkli, qeyrətdən boş ağalar.
Öz-özlərindən razı kobud, sərxoş ağalar.
Burdadır o "Ağ ev"in elçisi yeni allah,
Burdadır məmləkəti dollarlara satan şah.
Sən yola çıxmışdın başqa arzuyla,
Uddu Tehran səni qanlı ağzıyla.
Evin yad, biganə küçələr oldu,
Həmdəmin qaranlıq gecələr oldu.
Tənha küçələrdə acından ölən,
Gənc analar gördün, balalar gördün.
Görmədin sənինlə dərdini bölən,
İşgəncələr gördün, bəlalar gördün.
"Sevincim balamı, dərdim balamı? –
Dedin, – daş doğsaydım, yaxşıydı bundan.
Amansız ölümə məhkum balamı,
Qarnımda boğsaydım yaxşıydı bundan".
Qanlı cinayətlər ocağında sən,

Bir günün içində on il qocaldın.
Gəzib öz bəxtinin sorağında sən,
Yenə yurdsuz qaldın, yenə ac qaldın.
Şəhər kənarında hər zaman, hər an,
Dağ kimi qalanmış meyidlər gördün.
Şənlik yerlərində sərxoş, qudurğan,
Əcnəbi geyimli zabitlər gördün.
Azğın Amerika zabitlərinə,
Baxdıqca gözlərin şimşəklər çaxdı.
Hərdən göz vurduqca əclaflar sənə,
Gözünün yaşları qəlbinə axdı.
Dedilər: əllərin kimə gərəkdir,
Satılmış ölkədə əndamını sat.
Burda insandan da baha çörəkdir,
Bəli bu torpaqda belədir həyat.
Sən föhşi seçmədin, ölümü seçdin,
Öz balandan keçdin, canından keçdin.
Qucağında körpən, çıxıb bir dama,
Bir geniş küçəyə atdın özünü.
Ağzından torpağa qan dama-dama,
Həyata əbədi yumdun gözünü.
Əcnəbi ağalar laqeyd baxaraq,
Dedilər, qadında vəhşiliyə bax.
Özünü məhv etdin nədən, Məsumə?
Belə deməmişdi vətən, Məsumə!
Günah mühitdədir, səndə nə günah –
Qoydu ürəyində arzu-kamını.
İntiqam ordusu, inan ki sabah,
Alacaq birə min intiqamını!

1950

NAKAM MƏHƏBBƏT

Azəroğluya

Təbrizdə olmuşam anadan qəmli daxmada
İnsana qəm, kədər gətirən nəmli daxmada.
Qundaqlayıb anam məni bir cındır əskiyə.
Mıncıq da taxdı boynuma, göz dəyməsin deyə.
Göz dəyməsin deyə, məni çox basdı bağrına,
Azər qoyub mənim adımı yazdı bağrına.
Sonra beşik başında çalıb lay-lay, ağladı,
Hər gün, hər həftə ağladı o, hər ay ağladı.
Düşdükcə damcılar üzümə gözlərindən, ah,
Bilməzmişəm bunun səbəbi mənmişəm mən, ah!
Dərya qədərdi dərdi qəmi, acdı ailə,
Bir al günəşli gündüzə möhtacdı ailə.
Yalnız, anam deyildi bu Təbrizdə dərd çəkən,
Zindandı öz oğullarına bağrı qan vətən.
Ulduzlar, Ay, Günəş açа bilsəydi dil əgər,
Dünyaya eyləyərdi hekayət nələr, nələr...
Qəmlərlə, ehtiyacla tamamlandı hər ilim
Təbrizliyəm, mən azəriyəm, odludur dilim.
Ondan da odludur ürəyim, çünki varlığım,
Saf ilk məhəbbətim, əməlim, bəxtiyarlığım
Təhqir olundu, hey coşaraq dalğa-dalğa mən:
– Üsyan gərək! – dedim güvənib doğma xalqa mən.
Hicrilə, ey bu qəlbimi hər gün dələn gözəl,
Hər an nəzərlərimdə mənim yüksələn gözəl,
Sən də bizim həyətdə gəlib qəmli dünyaya,
Zülmət otaqda bənzədin hüsnünlə bir aya.
Oldun mənim uşaqlığımın dostu, ortağı;
Bir yerdə oynadıq, böyüdük... bir səhər çağı
Çıxdıq sənlə gizlicə ilk dəfə sahilə,
Gəzdik ayaqyalın, başaçıq birgə, əl-ələ.
Gördükcə mən sularda sənin canlı əksini,
Sahildəki ağacların ətrafında rəqsini,

Birdən ürəklənib sənə bir kəlmə söylədim;
Güldün, sənin təbəssümünə nəğmə söylədim.
Artıq bir adət oldu bizə xoş gəzintilər.
Qalxıb günəşdən öncə yatağımdan hər səhər:
– Qalx, gün doğur, oyan! – deyə, mən səslədim səni,
Hər an uğurlu kölgə kimi izlədim səni.
Çıxdıq təbiəti yenə də seyrə birgə biz,
Ağ günlərin vüsalına bağlandı qəlbimiz.
Sevdim təmiz ürəklə səni, güldüm, ağladım,
Bir dost kimi bu sevgini qəlbimdə saxladım.
Addımbaşı mənim dilimin oldun əzbəri,
Gəzdik həvəslə qol-qola biz iydəlikləri.
Hər gün ağac kötüklərinə qazdım ismini,
Çəkdim məhəbbətimlə xəyalımda rəsmini.
Baxdıqca biz çiçəklərə, baxdıqca güllərə,
Lənət dedik ürəkdən ağır, qanlı illərə.
Gülməzsə gəncliyin üzü, güllər gülərmi heç?
Gülməzsə el, ürəklərdəki tellər gülərmi heç?
Baxdıqca öz həyatımıza, söylədik: – Yetər,
Aclıq, ölüm, ürəkləri al qan edən kədər!..
Əfsus... daşürəklilərin daş baxışları
Yağdırdı gözlərindən elin qan yağışları.
Dolduqca sən yaşa, bəli, dolduqca mən yaşa,
Var səslə söylədik: – Ey ana, ey vətən yaşa!
Doğdu könüldə şerə həvəs, şair oldum, ah...
Etdim əlimdə şeri döyüşlərdə bir silah.
Qəlbimdə hər nə varsa, bütün doğru söylədim,
Mən haqqa-haqq, oğruyasa-oğru söylədim.
Şair gərək ki, baxmaya zindana, məhbəsə,
Qul tək boyun da əyməyə ömründə heç kəsə.
Səttar xanın məzarına and içdim ər kimi,
Ellər də verdi səs səsimə, bir nəfər kimi.
İşgəncələrlə keçdi fəqət gəncliyim mənim,
Yadlar əlindən olmadı bir dincliyim mənim.
Çox da sevinmədim öz həyatımda gülmədim,
Lakin o qan soranlara əsla əyilmədim.
Yurdum, elim bu yolda qanad verdi şerimə,
Heyhat!.. Sığmadı vətənin dərdi şerimə.

Xalqa səadət istədim, hürriyyət istədim,
Yurdun şərəfli qızlarına hörmət istədim.
Gördüm qoşun-qoşun mənim arxamca el gəlir,
Zindanları uçurmağa bir canlı sel gəlir.
Keçdik hücuma – xalqı soyan müstəbidlərə,
Qandan qızardı lalə kimi dağ, çəmən, dərə.
Cəlladlar aldı dövrəmi bağrımda bir yara,
Baxdım ümid ilə döşü qartallı dağlara.
Səndən ayırdılar məni, zindana saldılar,
Heyhat!.. İlk məhəbbətimi məndən aldılar!
Zindanda tez büküldü belim gənc ikən yaşım,
Qar tək ağardı, istəmədən mən, bu dik başım.
Ay, il dolandı, çıxdım o cəhənnəmdən, ey pəri,
Aldım sorağını ərə getmişsən, ey pəri.
Aclıq döyüb sizin qapını... Sonra ailən:
– Olmaz, deyə, bizim bu qızın yarı hər yetən, –
Vermiş səni, sən istəmədən, varlı ərbaba
Mirvari tək o göz yaşını düzmüsən sapa,
Boynundan asmısan, gözəlim, bir cehiz deyə;
Fəryad qoparmısan – hanı ilk eşqimiz! – deyə.
Təqsir mühitdədir; sənə, ah, mən nə söyləyim,
Nakam məhəbbətə nə sayaq çarə eyləyim?
Öz dərdimi mən ağ kağıza qanla yazmışam,
İlk eşqimin məzarını qəlbimlə qazmışam.
Sənsizliyin əzabını çəkdikcə, sevgilim,
Bir əsrə çevrilir duyuram sanki hər ilim.
Mən cəbhədən qaçan deyiləm son nəfəsdə də,
Susmaz dilim, inan, yaşasam dar qəfəsdə də.
Sən qəm yemə, gözəl mələyim, böylədir zaman,
Arzum budur ki, hüsnünü soldurmasın xəzan.
Qəlbində mən, qolunda ərin, sür həyatını,
Ulduzlar, Ay, Günəş bəzəsin kainatını.
Mənsə, qarış-qarış gəzərək doğma ölkəmi,
Arxamca hey sürükləyirəm dərdli kölgəmi.
Qəlbimdə sən, qolumda nə bir qız, nə bir qadın;
Od yağdıran dilimdə: azadlıq, sənin adın!

Yanvar 1948

PARTİZAN ƏLİ

Unutmaram, ömrüm boyu komsomolçu Əlinin
Düşmənlərlə vuruşunu Qarabağ meşəsində.
Qəhrəmanı incitsə də yarası sol əlinin,
Qalibiyyət gurlayırdı yenə onun səsində.
Əli coşub bağırırdı: "Axsa qızıl qanımız,
Düşmənlərlə dolsa belə bir gün dörd bir yanımız,
Qəlbimizi bayraq edib haqq yolundan dönmərik,
Göy üzündə günəş sönsə biz yanarıq, sönmərik!
Yaxşı baxın alt-üst olmuş bizim kəndə, a dostlar,
Bu dəhşətə baxmaq olmaz durub gendə, a dostlar.
Bacalardan tüstü qalxmır, laylasızdır beşiklər,
Doğma kənddə anasızdır, balasızdır beşiklər.
Xəndəklərdə kəsik başlar, kəsik əllər, ayaqlar,
Səngərlərdə boş patronlar, bir də ki, boş daraqlar.
Qalmamışdır partizanın evində daş üstə daş:
Öldürülmüş min əzabla arvadı, oğlu, qızı.
Yaxşı baxın o təpənin döşündə yanan kəndə,
Fəryadları bomboş, dilsiz göyə dayanan kəndə.
Yaxşı baxın o evlərin qızıl alovlarına, –
Dalğalanır əsən yeldən pərişan saçlar kimi.
Yaxşı baxın obamızın uçuq divarlarına,
Qəmgin durur quş qonmayan yetim ağaclar kimi.
Yox, bu dərdə, bu zillətə dözmək olmaz, dostlarım,
Belə getsə yurdumuzdan nişan qalmaz, dostlarım.
Düşmənlərə sinə gərən bizik əli yaraqlı,
Bəli, bizik vuruşanlar, birəlli, birayaqlı.
Mərd ellərin arasında qəhrəmandır adımız,
Düşmənlərə zərbə vuran partizandır adımız.
Biz ölsək də qoy anamız yaş töküb ağlamasın,
Qapqara bir örpək örtüb bizə yas saxlamasın.
Biz ölsək də, dostlar, nə qəm, bizdən sonra gələnlər
Qaldırarlar adımızı göylərə bayraq kimi.

Ölməmişik, hələ sağıq, düşmənlərdir ölənlər,
Düşmənlərdir önümüzdə titrəyən yarpaq kimi!
Aha... Dostlar, düşmən yenə atəş açır, irəli!
Atəş, hücum! Atəş, hücum! Onlar qaçır...
İrəli!"
Bu sözləri eşidincə yel tək qanadlanırdıq,
Ölümləri unudaraq dağlardan atlanırdıq.
Hər atəşdə, hər hücumda düşmənlərə hər səfər
"Hədiyyələr" göndərirdik isti-isti güllələr!
Müharibə günlərində müdhişdir, qorxuludur
Vətən eşqi bizim üçün hər bir şeydən uludur,
Ondan alır ilhamını hər partizan ürəyi.
Biz ölməyə, öldürməyə hər dəqiqə hazırdıq,
Daş-kəsəklər arxasından dayanmadan yazırdıq,
Güllələrlə, düşmənlərin bədəninə yaralar.

* * *

Döyüş bitdi... Zəfər güldü üzümüzə günəş tək,
Ağ günlərin sevgisilə döyünürdü hər ürək.
Ailədən, məhəbbətdən danışırdıq, gülürdük,
Bəzimizsə yaramızın al qanını silirdik.
Əli bəzən söz qatırdı şirin söz arasına,
Zərrə fikir verməyərək qolunun yarasına.
Şirin-şirin, həzin-həzin gözəl tütək çalırdı,
Ağacların yarpaqları Əliyə əl çalırdı.
Qarabağlı, qəşəng səsli partizan yoldaşımız,
Yanıq-yanıq oxuyurdu bizə kəsmə şikəstə.
Könlümüzün tellərilə məşğul ikən başımız
Yağdı birdən üstümüzə güllələr dəstə-dəstə.
Biz də haman verdik sözü pulemyota, tüfəngə,
Ağız açıb göylər belə heyran qaldı bu cəngə!
Artıq bu sıx meşədə də dərin sükut hakimdi,
Dəstəmizin üz-gözündən zəfər gülürdü indi.
Bəli, bu son vuruşmada düşmənlər basılmışdı,
Taleləri ölən sinfin boynundan asılmışdı.

Meşəni halqaya alıb yollarını bağladıq,
Cəld, sağ qalan yağıların qollarını bağladıq.
Birdən bizi dəhşət aldı, yoxdu qəhrəman Əli,
Bilirdik ki, atışmada yaralanmışdı əli.
Yüyürüşdük dərələrə, təpələrə təngnəfəs...
Bir ağızdan nərə çəkdik, meşəni tutdu bu səs:
– "Əli, Əli, hardasan huy! Əli. Əli, Əli – huy!"
Qalın meşə əks-səda verib dedi: "Bəli, huy".
Çox axtarıb tapdıq onu, otsuz, quru bir yerdə,
Biz belə bir qəhrəmanlıq görməmişdik bəşərdə...

1932

GÜLBAHAR

– Danış, danış, Gülbahar,
– Olum tanış, Gülbahar,
Dərdlərinə yaxından.
Səni udan bu zindan
Yıxılmazsa kökündən,
Dərd getməz ürəyimdən.
Danış bir-bir, dinləyim,
Kaman kimi inləyim...
Ağlama, yazıq bacım,
Gün doğur artıq, bacım,
– Qardaş, qulaq as, deyim,
Nədir bu dərd, yas, deyim.
Sinəm yaradır, yara,
Günüm qaradır, qara...
Nə haqqım, nə səsim var,
Dəmirdən qəfəsim var.
Dərdim uca dağ kimi;
Solğun bir yarpaq kimi
Küləklər əsiriyəm,
Bəxtsizlərdən biriyəm...
Bir zaman çox gözəldim,
Hər gözəldən əzəldim;
Azdı könlümün dərdi,
Qızlar baxıb deyərdi:
– "Qızılgülün yarpağı –
Bu dilbərin yanağı
Qədər gözəl deyildir.
Bu qız bir dəstə güldür!.."
Böyüdükcə anladım
Nədir mənim həyatım.
Gördüm, yaman gündəyəm,
Sanki bir sürgündəyəm.
Dövrəmiz qan ağlayır,
Bulud, duman ağlayır.

Gecə çıraq sönəndə,
Atam evə dönəndə,
Sevinərdik, yatmazdıq.
Qəm-qüssəyə batmazdıq.
Od tutub alışardı,
O, bizə danışardı:
Bugünkü sürgünlərdən.
Gələcək ağ günlərdən.
Gözümüzü yumardıq,
Biz də bir pay umardıq
O gələcək həyatdan,
Bəzəkli kainatdan...

Bir gün tutuldu atam,
Buna dözərmi adam?!
Batdı dəryada gəmim,
Çoxaldı dərdim, qəmim.
Tüstüsüz yandım oda,
Bu aha, bu fəryada
Qulaq asan görmədim;
Mən bir insan görmədim
Ki, etsin bizə kömək.
Yağ tək əridi ürək...
Anam düşdü yatağa,
Döndü solğun yarpağa.
Əridi bir şam kimi,
Qərib bir axşam kimi.
Dərdimizi çəkən çox,
Qapımızı döyən yox.
Yox ümid, yox təsəlli,
Qışın amansız yeli
Qılınc çəkib qudurdu,
Astanamızda durdu.
Ana xörək istəyir,
Qardaş çörək istəyir...
Satdıq evdə hər nə var,
Elə bildik yenə var..

Dad əlindən, ey fələk,
Rəvamı ki, bir mələk
Ölsün acından, ölsün?!
Görüm, gözün tökülsün!
Buna dözərmi ürək –
Bir parça qara çörək
Göz yaşıyla tapıldı,
Mənliyimiz çapıldı.
Anam gələrək dilə,
Dedi: – "Qız, məni dinlə;
Əbəsdir həkim, dərman,
Həyatıma yox güman...
Məni bu öskürəklər
O dünyaya sürüklər...
Şirin şeydir yaşamaq,
Heç yaşamadım ancaq.
Həyatı vurdum başa,
Mən ölürəm... Sən yaşa!.."
Bu sözdən sonra yazıq
Gözünü yumdu artıq.
Qopardım nalə, fəğan,
"Anamız öldü, aman!"
Deyib, birdən bayıldım,
Bir gün sonra ayıldım...
Qıyıb o gül bədənə,
Sarıdılar kəfənə.
Örtdü üstünü torpaq,
Peşəm oldu ağlamaq.
Adım çağrıldı yetim,
Yamandır ölüm-itim...
Hara gedim, hara mən?
Həsrətəm bahara mən.
Aclıq döydü qapını,
Ürəyimin sapını
Az qaldı qırsın əcəl,
Mənə yas qursun əcəl.
Qan ağladı gülüşüm,

Bütün tanış-bilişim
Məni tanımaz oldu.
Dostum matəm, yas oldu.
Bəlaya düşdü başım,
Məndən kiçik qardaşım
Qapı-qapı diləndi.
Göz qapaqları endi.
Ömrümə vurdum yamaq.
Ah... bumudur yaşamaq?!
Bir iş yox, işə gedim,
Mən talesiz nə edim?!
Qış getdi, bahar gəldi,
Dünya mənə dar gəldi.
Qonşular yığıldılar,
Mənə çarə qıldılar.
Zorla ərə verdilər;
Çox pis yerə verdilər.
Qaynanam söydü məni...
Ərimsə döydü məni.
Sevdiyi tiryək, qumar,
Onda qoymadı tutar
Evə hey sərxoş döndü;
Cibləri bomboş döndü;
Bircə üzüyüm vardı,
Anamdan yadigardı, –
O da getdi qumara...
Mən günü, bəxti qara
Düşdüm çarəsiz dərdə,
Qaldım quru bir yerdə.
Gözlərim kölgələndi,
Elə bil, qan çiləndi
Sevdiyim çiçəklərə.
O dilsiz, kar göylərə
Ucaldı hər gün ahım.
Nəydi mənim günahım?!
Günüm kömürdən qara...

Ah... bu ömürdən qara
Bir ömür görmədim mən.
Yaşla doldu gözlərim,
Mənim bişərəf ərim
Bir gün dedi: – "Get, satıl,
Ümumxanaya atıl,
Ödənsin ehtiyacım,
Sənsən çörək ağacım!"
Lal oldum, döndüm daşa,
Onu düşüncə başa,
Sellər kimi köpürdüm;
Üz-gözünə tüpürdüm.
Dedim: "Hardasan, əcəl?
Tez ol, imdadıma gəl!"
Coşdu, qızdı bu zaman,
Söyüş yağdı ağzından.
Birdən üstümə cumdu –
Bu sonuncu hücumdu.
Heç bilmirəm ki, haçaq
Əlimə keçdi bıçaq,
Alovlandım od kimi,
Şimşəkli bulud kimi
Üzərini qapladım,
Ürəyinə sapladım
O dil bilməz bıçağı,
Ev oldu qan çanağı.
O bələndi al qana,
Mən atıldım zindana...
İndi sən söylə, qardaş,
Ürəyin deyildir daş,
Müqəssir odur, ya mən?!
Razı olma ki, düşmən
Məni burda saxlasın,
Tapdasın, ayaqlasın...
Yardaşım, məni dinlə,
Müqəssir kimdir, söylə?!

Dedim: – Mühitdir, bacı,
Ağlama acı-acı!
Sənindir gələcək...
Gözəl günlər gələcək,
Sevincindən ağlarsan,
Sellər kimi çağlarsan.
Bir qədər də döz, bacım,
Öz bacımsan, öz bacım...
Gec-tez dəyişər həyat,
Gülər bütün kainat.
Qırılar dəmir qəfəs,
Alarsan azad nəfəs.
Qanad açarsan sən də,
Quş tək uçarsan sən də.
Bəxtinə doğar günəş,
Əlini sıxar günəş.
Gözəl günlər görərsən,
Sən də həyat sürərsən
Azad bir insan kimi,
Şair Süleyman kimi!

Təbriz, 10 fevral 1942

İLDIRIM

İldırımın cəbhəyə üç-dörd aydı gəldiyi,
Onun bu dağda-daşda bircə şeydi bildiyi.
Döndərib insanları skeletə – kölgəyə,
Düşmən ölüm gətirir bu xalqa, bu ölkəyə.
Qəzəbindən basaraq, dişini dişi üstə,
Deyirdi: – Düşmənlərin əsməsəm başı üstə,
Bir cilovsuz yel kimi, bir qorxunc tufan kimi,
Yaxmasam nəfəsimlə yurdunu vulkan kimi,
Anadan əmdiyim süd qoy olsun haram,
Düşmənə nicat yoxdur nə qədər ki, mən varam!..
Mənim dostum dağlarda boy atıb böyümüşdü,
Ölümlə pəncələşib, qurd ürəyi yemişdi.
Günü ovda keçərdi qışda, qarda, boranda,
Evdə bayram olardı o, ovdan qayıdanda.
Anadan doğulanda polad kimi bərk idi,
Üç-dörd ayda cəbhədə bir qat daha bərkidi.
Terekin sahilində çəkərkən bir gün keşik,
Güllələr şinelini etmişdi deşik-deşik.
Sevinmişdi gördükcə sahildə leş yığını,
Səssiz axan suların qandan qızardığını.
Bağlanmışdı Terekin sularına ürəyi,
Sanki basdırılmışdı bu dağlarda göbəyi,
Ölümün pəncəsindən sağ çıxmışdı çox dəfə –
Düşmənin güllələri dəyməmişdi hədəfə.
Sanki o bir qalaydı, o bir dəmir bədəndi;
Məncə, onu qoruyan məhəbbətdi, Vətəndi!
İldırım kəşfiyyatdan qayıdanda hər gecə,
Qoltuğundan bir şəkil çıxarırdı gizlicə.
Dönə-dönə öpərdi onu ay işığında;
Yaranardı alnının körpə qırışığında
Təmiz ürəkdən doğan bir yığın dərin sual;
Onu dağlar ardına çəkirdi dadlı xəyal,
Aldığı məktubları gəzdirərdi cibində,

Bəzən torpaq səngərin oturaraq dibində,
Oxuyardı yüz dəfə oxuduğu məktubu...
Sevən könüllər üçün böyük təsəllidir bu.
Bir səssizlik içində dincələrkən ortalıq,
Birdən yada düşürdü son öpüş, son ayrılıq:
Yarın topuğa qədər uzanan hörükləri,
O ipək hörükləri, o ilan hörükləri,
O can verib, can alan qara, badamı gözlər.
Hər zaman əsir edər sevən adamı gözlər.
Çimnazın gözəlliyi saymaqla gəlməz başa,
Görən valeh olurdu o boya, o göz-qaşa.
Rəng alaraq günəşdən, güllərdən, çiçəklərdən,
Yurdunda sayılırdı birinci göyçəklərdən,
İldırımın ömrünün baharıydı, yazıydı;
Onu gözəlləşdirən dağların havasıydı!..
Heç xatirdən çıxarmı toy günü, toy gecəsi,
Könülləri dindirən saz səsi, kaman səsi!
Ürəkdən silinərmi o dadlı xatirələr,
Xəyal göylərindəki qanadlı xatirələr...
Düşündükcə Çimnazı, gülürdü öz-özünə,
Varlıq bir röya kimi görünürdü gözünə.
Hicran şüşə qəlbinə dalbadal daş atırdı,
Yuxuda Çimnazını qucaqlayıb yatırdı...
Ayılıb görürdü ki, hicran yolu bağlayıb,
Çimnazın əvəzinə tüfəngi qucaqlayıb...

GECƏ

Gecədir, döyüşçülər səngərlərdə dincəlir,
Arabir uzaqlardan ağır top səsi gəlir.
Bəzən fişəng atılır, dönür gecə gündüzə,
Bir kəs görünməz, baxsan, göz işlədikcə düzə,
Ağ buluddan göylərin alnı qırış-qırışdır,
Hava soyuqdur, hələ nə payızdır, nə qışdır.
Terek qəzəblə axır, yenə də qan-qan deyir,
Boğmuşam sularında minlərlə düşmən, deyir.
Görürsən ki, ulduzlar hərdən göz qırpır aya.

Göylərdə hər nə varsa, bir-bir əks edir suya.
Hələ seyr edin yaşıl söyüd ağaclarını,
Sanki yuyub darayıb Terekdə saçlarını.
Bu dünya görmüş yollar, bu düm ağ saçlı yollar,
Çox şeyləri xatırladır, bu qoca yaşlı yollar.
Əllərində tüfənglər, əllərində yabalar,
Ana Vətən uğrunda bizim ulu babalar
Vaxtilə düşmənləri bu yollarla qovmuşlar,
Burunlarını burda qanatmışlar, ovmuşlar.
Fikrə gedir Qafqazın ağ papaqlı dağları,
Həsrətlə xatırlayır dəbdəbəli çağları.
Əsgərlərsə səngərdə dirsəklənib otlara,
Baxırlar hərdən aya, hərdən ağ buludlara.
Hamı bir bülbül kimi cəh-cəh vurub dil açır,
Hamının ürəyində min bir əməl gül açır.
Biri ağrı hiss edir köz tutan yarasında,
Biri papiros çəkir ovucu arasında,
Biri öz süngüsilə bir ad yazır torpağa,
Oxuyur dodaqaltı: "Zülfün gəlməz darağa..."
Biri də öz bəxtini ulduzlardan asıbdır,
Deyir, görəsən, fələk alnıma nə yazıbdır...
Mənim qəhrəmanımsa görünür xeyli dalğın,
Beynində həlli müşkül sual vardır bir yığın.
Uşaqlıqdan ekizdir İldırımla igidlik...
Az keçir, birdən-birə pozulur bu sakitlik.
O yanda təyyarələr yerə bombalar tökür,
Bombalar bir qırpımda yerin bağrını sökür.
Yanır göz qabağında, od içində bir şəhər,
Alov sütunlar qalxır yerdən ta göyə qədər.
Yanğının tüstüləri qarışır buludlara,
Səpilir kədər tozu çiçəklərə, otlara.
Göydən yerə quşbaşı, qapqara bir qar yağır,
Gecənin sükutunu pozduqca çığır-bağır.
Bürüyür küçələri alovlardan ləpələr,
Yanır qoca qarılar, yanır dilsiz körpələr.
Ağ birçəkli analar al qanlara boyanır,
Yanır sevgi, məhəbbət, yanır gözəllik, yanır.

Əcəl didərgin salır yuvasından bülbülü,
Qızıl gülün bağlarda göyə sovrulur külü...
Qaqqıldaşaraq köçür başqa yerə durnalar,
Necə dözsün bu dərdə, bu kədərə durnalar!
Göründükcə bu dəhşət İldırımın gözünə,
Od tutub yanırdı o, deyirdi öz-özünə:
– İnsanın dərya qədər kədəri olsa belə,
Gərək qəm dəryasından üzüb çıxsın sahilə.
Üz-üzə gəlsən əgər ölümlə – qorxma, bərk dur!
Yaxşı yadında saxla, hərbin qanunu budur.
Sən tez tərpən, sən ölç-biç düşməninə kəfəni,
Sən onu öldürməsən, o öldürəcək səni!
Meşədə, dağda, daşda güd, qanlı qatili güd,
Ürəyinin başından vur, eyləmə tərəddüd!
Güllən qurtarsa, işdir, karıxma-dişlərin var,
Qoyma salamat çıxsın əlindən qart canavar...
Nə qədər ki, ayağın yerdən üzülməmişdir,
Tüfəngin qundağilə kəlləsini əzişdir.
Sözüm yadigar olsun silahlanmış hər gəncə,
Ölmək daha yaxşıdır, qul olmaqdansa, məncə!
Çalış, səndən danışsın zamanın dodaqları,
Bəzənsin şərəfinlə tarixin yarpaqları.
Adına bağ salınsın, adına gül əkilsin,
Adın əsrlər boyu məclislərdə çəkilsin!

HÜCUM

İldırım qabaqdaydı bölmə hücum edəndə,
Bir neçə yoldaşilə birinci girdi kəndə.
Gördüyü vəhşətlərdən halqalandı gözləri,
Bir yanda hıçqırıqlar, bir yanda qan izləri.
Baxdıqca, ürəklərə dərd gəlir ləpə-ləpə,
Məsum dodaqlarilə on aylıq dilsiz körpə
Başsız bir gənc qadının döşlərini əmirdi...
İldırımın ürəyi nə daşdı, nə dəmirdi, –
Birdən saraldı rəngi, doldu gözləri yaşla,
Cumdu körpəyə doğru həyəcanla, tələşla.

Baxmadı naləsinə, baxmadı fəryadına,
Anasından ayırıb verdi başqa qadına.
Hər tərəfə baxırsan, qan çıxıb dizə qədər...
İnsanlıq simasını itirmiş bu vəhşilər.
Üzməkdən zövq alırlar dəryasında qanların,
Budur "mədəniyyəti", "mədəni" düşmanların!
Budur bəşəriyyətə vəd etdikləri "cənnət"...
Əvəzsiz qalmayacaq bu cinayət, bu vəhşət!
Bir tərəfdə əl-ayaq, bir yanda başsız bədən,
Kəndin sağ qalanları, çıxıb zirzəmilərdən,
Öpürlər əsgərlərin əlindən-ayağından...
– Qovun bu cəlladları Vətənin torpağından! –
Deyərək əsgərlərə baxırlar heyran-heyran,
Qeyd edir dəftərinə bunu ağ saçlı zaman...
Yeridikcə ildırım baxırdı sola-sağa,
Kəndin küçələrində dönmüş meyidlər dağa.
Evlər yanıb olurdu bir ovuc kül yığını,
Söndürməz göz yaşları, söndürməz bu yanğını.
Bu yanğın söndürülər yalnız qəzəblə, kinlə.
İldırım öz-özünə deyirdi: "Yaxşı dinlə,
Körpənin naləsini, ananın fəryadını, –
Süngünlə yer üzündən sil faşizmin adını!"
Budur, döşü kəsilmiş cansız yatan bir gözəl
Ümidlə yaşayırmış bundan beş-on gün əzəl.
Gənc yaşında, doymadan sevgidən, məhəbbətdən,
Bir anda qara əllər boyuna biçmiş kəfən.
İldırım bu gözələ qəlbi yaralı baxdı,
Kinindən, qəzəbindən gözləri şimşək çaxdı,
Dedi: – Qırmasam əgər cəlladları kökündən,
Onları qovmasam bu dağların ətəyindən,
O qansızlar mənim də eşqimi oğrayarlar,
Mənim də Çimnazımı bu sayaq doğrayarlar! –
Budur, dar ağacında gömgöy göyərmiş bir qız,
Yellənir sinəsində onun bir varaq kağız.
Bu dilbər azadlıqçün boğazdan asılmışdır,
Döşündəki kağıza bu sözlər yazılmışdır:
"Hər kim partizanların göstərməsə yerini,

Boğazında görəcək ölümün kəndirini".
Budur, ikicə qoca, qar tək ağarmış başı,
Birinin on yaşı var, birinin doxsan yaşı.
Budur, bir qadın kəsdi yolunu İldırımın,
Tez boynuna doladı qolunu İldırımın.
Silah tutan əlindən, bir də alnından öpdü,
Solğun dodaqlarından gül səpdi, çiçək səpdi.
"Dünyaya gətirdiniz yenidən bu xalqı siz,
Bizi də doğrardılar bir az gec gəlsəydiniz!"
Dərin izləri vardı gözlərində kədərin,
Yanmışdı yurd-yuvası bu dərdli dərbədərin.
Dalğın baxışlarında bir dünya qəzəb vardı,
İldırımı bağrına basmaqda səbəb vardı.
Deyirdi: "Qonşu kəndə aparın, mən də gedim,
Balamı cəlladların əlindən xilas edim..."
Ana qoşuldu qəzəb, intiqam dalğasına,
Milyon könüldən doğan bu ilham dalğasına...
İldırımgil cumurdu, alıb yüz qan bir qana,
Yanlarında saçları pərişan dərdli ana.
Cumduqca nəfəsindən külə dönürdü sağ-sol,
Cumurdu, ağ günlərə açıb süngüsüylə yol...

QIŞ

Gecədir, bu dağlarda nə yazdır, nə də payız,
Təbiət sərib yerə bircə varaq ağ kağız...
Üstündə yazı yazır əsgərlərin ayağı,
Gecə-gündüz ilhamı coşqun – şairsayağı.
Əlində buzdan bıçaq, dayanıb yollarda qış,
Qocalar söyləyir ki, heç belə qış olmamış.
Dağların qoynundakı bulaq donub, çay donub,
Göylərdə zənn edirsən ulduz donub, ay donub.
Əl-ayağa dolaşır qışın saçı-saqqalı,
Hər tərəf müəmmalı, hər tərəf macəralı.
Nə səs var, nə səmir var: sükut, dərin bir sükut...
Bəzən ayın üzünü tutur qara bir bulud.
Bulud çəkilən kimi gülümsəyir göydə ay,

Ayın gözəlliyini özündə əks edir çay...
Hər yanda qar təpəsi, hər yanda qar yığını,
Bir sözlə, demək olmur qarın bu ağlığını.
Baxdıqca göz qamaşır, yerlər ağ, göylər ağdır,
Təbiət yatmışsa da, döyüşçülər oyaqdır.
İldırım qorxmayırdı nə soyuqdan, nə qardan,
Bir hədiyyə almışdı bu son günlərdə yardan:
Bir toxunma yun köynək, bir cüt qalın yun əlcək,
İçi yun, meşin papaq, yun corab, üstü bəzək,
Boz şinel isə soyuq keçməyən bir qalaydı,
Bu geyimlə dağlarda gəzmək ona qolaydı!

KƏŞFİYYATDA

Təbiətin hüsnünə mat-mat baxan İldırım,
Kinlə dolu gözləri şimşək çaxan İldırım.
Mühüm tapşırıq aldı bu gecə komissardan,
Sevincindən qaynadı damarlarındakı qan.
İki dostuyla birgə durub düşdülər yola,
Yoldaşlar bir ağızdan dedi: – Uğurlar ola –
Gah yoldan keçirdilər, gah çöldən keçirdilər,
Gah çaydan keçirdilər, gah göldən keçirdilər...
Bellərində qumbara, əllərində avtomat,
Üzə-üzə keçdilər Tereki sağ-salamat...
Bir çox yerdə sürünüb qarlar üstə səssizcə,
Bir kəndə yaxınlaşdı üç yoldaş yarı gecə.
Verilən tapşırığı düşünərək bir qədər,
Kəndin kənarındakı bir qapını döydülər...
Qapını açan qadın heyrətdən donub qaldı,
Qaldırıb qollarını qartal tək qanad çaldı.
Qollarını boynuna doladı İldırımın,
Gözü doldu, ürəyi qanadı İldırımın.
Gözləri kölgəliydi, saçları pərişandı,
Görünür zavallının ürəyi-bağrı qandı.
Görünür xeyli vardır saçlar daraq görməyib,
Onu bu dərdli ana daramayıb, hörməyib...

Soyuqdan ağ dişləri dəyirdi bir-birinə,
Dərya dalğalanırdı qəlbimdə qan yerinə.
Başında cındır yaylıq, əynində cırıq köynək,
Durmuşdu İldırımın qarşısında əsərək.
Dərd qatdı dərdli ana dərdinə İldırımın,
Sanki qəlbinə batdı min iynə İldırımın...
Bu ev, ev deyildi, yox, matəmxanaydı artıq,
Bir xəstə uzanmışdı yerdə, üst-başı açıq.
Çox ağır nəfəs alıb inləyirdi dərindən,
Matdım-matdım baxırdı, tərpənmirdi yerindən.
Tökərək gözlərindən gildir-gildir yağışlar,
"Məni qurtar!" – deyirdi o yalvaran baxışlar,
Böyük faciələrin şahidiydi gözləri,
Gömgöydü üz-gözündə təpiklərin izləri.
Cəlladların bu kəndə ayaq basdığı gündən,
Qara yellər əsmişdi bu qönçənin üstündən.
Dünənki bu gözəl qız indi bir skeletdi,
İldırım baxıb qıza, dərin bir fikrə getdi.
Yerlər, göylər bilir ki, bir il əzəl Larisa,
Gözəllər arasında təkmiş gözəl Larisa.
İldırım əyilərək qarşısında bu qızın,
Vətənin göylərində səssiz sönən ulduzun
Öpdü alnından doğma, mehriban ata kimi,
Qırıldı içindəki ürək sazının simi.
Ana, gözləri yaşlı, dilə gəlib danışdı,
Elə bil, İldırımla otuz ildi tanışdı.
Dedi: – Qardaş, mən deyim dərdimi, sən qulaq as:
Yadlarla birgə gəldi bu ellərə kədər, yas.
Nəğmələr yüksələrdi bu evdən bir zamanlar,
Hər yanı bürümüşdü indi ahlar, fəğanlar.
Belə deyildi bizim ellər bundan irəli,
Talandı varlığımız onlar kəndə girəli.
Bir körpəm, bir qızımla kənddən çıxa bilmədik,
O gündən bu günədək bir kərə də gülmədik.
Larisanın atası meşədə partizandır;
Bir xəbər bilməyirik ondan xeyli zamandır.
Hər gün gəlib sordular: "De, görüm, ərin hanı?"

Dinmədin, dar etdilər başıma gen dünyanı.
Gözümün qabağında doğradılar körpəmi,
Doldu dərdli könlümə dünyanın dərdi, qəmi.
Qızım Larisa buna dözməyib vərəm oldu,
Tökdüyü göz yaşından quru torpaq nəm oldu.
Kim bilir, ürəyində nə arzular bəsləyir...
Hətta yuxusunda da qardaşını səsləyir.
Gör bir nə günə saldı ananı bu göz dağı,
Ömrümün ağacının qırıldı şah budağı...
Bu ölüm diyarında nə çörək var, nə dərman,
Ancaq hələ ölməyib qəlbimizdəki inam,
Çox da bu ana, bu qız dəmir bir qəfəsdədir,
Gələcəksiniz deyə, qulağımız səsdədir.
Oğul, dözmək ölümdür ayrılığa, hicrana.
Gəldiyiniz yollara qurban olsun bu ana!
Budur, bahardan müjdə gətirən qaranquş tək
Uçdunuz bu yerlərə... sevindi dərdli ürək!..
Burda tamam eylədi ana macərasını.
İldırım xatırlayıb öz doğma anasını,
Böyük hörmətlə öpdü bu qadının əlindən,
Qəlbə təsəlli verən sözlər yağdı dilindən,
Bir neçə sözlə dedi nə üçün gəldiyini...
– Danış, bu ətraflarda öyrənib bildiyini.
Ana dedi: – Bu kənddə oturmamışam bekar,
Gəzmişəm hər nə qədər canavar yuvası var.
Alın bu kağızları, bunlar sizə gərəkdir,
Məni yaşadan yalnız bir Vətən, bir ürəkdir!..
Birdən qapı döyüldü, hamı kəsildi bir daş,
Sanki anaya soyuq tər gəldi yavaş-yavaş.
Qorxudan yarpaq kimi dili-dodağı əsdi,
– Aman!.. – dedi... İldırım onun sözünü kəsdi.
Səssizcə, dostlarilə gizləndilər çardaqda,
Silahı hazır tutub oldular göz-qulaqda.
Evə bir zabit girdi, yanında iki soldat,
Zabitdə parabellum, soldatlarda avtomat.
Baxdılar qanlı-qanlı bir anaya, bir qıza.
İnsan demək günahdır bu üç acgöz qansıza.

Arvad geyimli zabit bərəldərək gözünü,
Təkrar etdi hey təkrar elədiyi sözünü:
– De ərinin yerini, deməsən öldürərik,
Biz sizə faşistlərin gücünü bildirərik!..
Ərin hardadır? Söylə!
– Bilmirəm...
– Axmaq qarı,
Ölmək istəmirsənsə, düzünü söylə, barı.
Partizanlar hardadır?
– Bilmirəm!
– Yox, bilirsən!
Bizi axmaq zənn edib üstümüzə gülürsən?!
Ay qız, dillən, sən söylə, dinməsən öləcəksən!
Cavab versən, unutma, sevinib güləcəksən...
Dinmirsən? Al payını: bir, iki, üç, dörd, beş... on...
Zavallı Larisanın ömrünə verildi son...
Ana öpüş yağdırdı öz qızının nəşinə.
Getmə! – desən, durarmı axşamın günəşinə,
İldırım inanmadı gözüylə gördüyünə...
Düşmən solğun dilbəri saldı gör bir nə günə!
Üçü də Terek kimi birdən köpürdü, daşdı,
Qəzəbli baxışları od saçdı, alov saçdı.
Atıldı üç qəhrəman evin ortalığına,
Xəncərlər iş görməmiş bu yerdə girməz qına.
Daxmanın divarları bütün bələndi qana...
Bu hala şaşqın-şaşqın durub baxırdı ana...

İNTİZAR

Gecədir... ay pul səpir Terekin sularına,
Baxdıqca göz qamaşır şiş dağların qarına.
Yel əsir, qalın meşə səslənir kaman kimi,
Hər əsgər səngərində durmuş qəhrəman kimi.
Ay çimib qurulanır ağ buludlar içində,
O nə bilir ki, yanır bəşər odlar içində.
Parıldadıqca ayın nurilə qarlar, buzlar,
İnsanın gözlərinə görünür şux ulduzlar.
Göy üzünə mıxlanmış bir qızıl mismar kimi,

Bəzən də parçalanmış qıpqırmızı nar kimi.
Başqa bir mənzərə var bu zaman göydə, yerdə.
Saz çalıb aşıq Əsgər oxuyur gözəlləmə,
Deyir: – Qoymaram yadlar toxunsun gözəlimə...
Xəyal qovur məhəbbət səhrasından sərabı,
Oxunur varaq-varaq azad eşqin kitabı.
Meşələr səsləndikcə, axdıqca şır-şır sular,
Könüllərdə gül açır xoş duyğular, arzular,
Söhbət düşür səhərki qanlı vuruşmalardan,
Necə döyüşdüyünü nəql edir hər qəhrəman.
Evindən məktub alan oxuyur məktubunu,
Yalnız əsgər olanlar hiss edər, duyar bunu.
Daha bir məktub var ki, gözləyir İldırımı,
O dilsiz kağız sanki səsləyir İldırımı.
O çoxdan gəlməliydi, hamı qalıb nigaran.
Bir həyəcan doğurur bu ayrılıq, bu hicran.
Dostları qəm bürüyür, – Ona nə oldu? – deyə,
Biri deyir: – Görəsən, niyə gecikdi, niyə?
Biri deyir: – Bəlkə də, başında bir xata var!..
Dostluğun qiymətini burda bilir insanlar.
Az keçir, bir partlayış səs salır bu dağlara,
Əsgərlər bir qırpımda uzanır torpaqlara.
Terekin o tayında başlanır bərk athaat,
Səsləndikcə qumbara, səsləndikcə avtomat,
Hamı deyir: – Görəsən, nə olmuşdur o tayda?
Buludlar arasından bunu seyr edir ay da...
Budur, qonşu təpəyə dırmanır dörd qaraltı,
Səngərlərin yanında dayanır dörd qaraltı.
Ən qabaqda gələni yerişindən bildilər,
Onu dövrəyə alıb sevindilər, güldülər.
Mərdlər – İldırım! – deyə, sarıldılar boynuna,
Yağış kimi suallar yağdırdı dostlar ona.
İldırım bir-bir dedi başlarına gələni,
Nə artıq, nə də əskik... Oxucum, sən biləni...
Gözləri şimşək çaxan komandir gəldi dilə,
İldırımdan soruşdu ürəkdən gülə-gülə:
– Terekin o tayında kimlərdi atışanlar?
– Ürəkləri intiqam oduyla alışanlar!

Bizdik orda körpünü alt-üst edib dağıdan,
Bizdik intiqam alan – qan-qan! – deyə yağıdan.
Sayca bizdən çoxdular, nərə çəkdim, bağırdım,
Tək başıma qırxını avtomatımla qırdım,
Komandir İldırımın öpüb dodaqlarından,
Dedi: – Ey dağlar oğlu, qəhrəmansan, qəhrəman!
Al, bu da sevgilindən gələn məktub!..
– Ver, görüm!
Ah, görəsən nə yazır göz bəbəyim, dilbərim! –
Səsləndi birdən-birə könül sazının simi,
Uzun müddət aclığa dözmüş adamlar kimi,
Yeyirdi gözlərilə hər sözü, hər kəlməni...
– Dostlar, həyat yoldaşım təbrik eləyir məni:
Yazır ki, oğlum olub!..
– Var ol, İldırım, var ol!
Körpənlə bu dünyada hər zaman bəxtiyar ol.
– Arvad soruşur – ona nə ad qoyum, söylə, mən!
Əsgərlər bir ağızdan dedilər ki, yaz-Vətən! –
Yayıldı Vətən səsi dağlara dalğa-dalğa,
Yenə dərin bir sükut sökərkən ortalığa.
Bahar tək baxışları gül səpdi, çiçək səpdi,
Girib torpaq evciyə məktubu öpdü, öpdü.
Öz ilkinin iyini, ətrini duydu onda,
Qəlbində xoş duyğular oyandı bircə anda.
Arzular qanadlandı könlümdə bir quş kimi,
Cəh-cəh vurdu güllərin üstünə qonmuş kimi.
Əlini yastıq edib uzandı yatağında,
Canlandı can yoldaşı gözünün qabağında.
Üzünü görmədiyi oğlunu qucaqladı,
Öpdü... Ona can verdi bu ilk öpüşün dadı.
Gözü yumuldu... fəqət dodaqları gülürdü,
Bu gülüşdən gecənin sinəsi sökülürdü.
Səhər günəş nur səpdi qazmaya ətək-ətək,
Qalxdı öz yatağından qalibiyyət, gələcək!

Döyüşən ordu, Babayurd, Zibəryurd, 1942

ŞAİRİN ÖLÜMÜ

İran irticası tərəfindən zülmlə öldürülmüş Əli Fitrətə

Saçları dağınıq, gözləri dolğun,
Gəzib dolaşmaqdan dizləri yorğun.
Sanırsan ki, indi yıxılacaqdır,
Əynində paltarı yamaq-yamaqdır.
Səpsən yerə düşməz üstünə darı,
Belə qarşılayır qışı, baharı.
Gündüzləri dolaşır Tehranı addım-addım,
Ölçür ayaqlarilə hər yanı addım-addım.
Həkim kimi baş çəkir yaralı ürəklərə
Dostundan, qardaşından aralı ürəklərə.
Gecələr təkbaşına oturub şeir yazır,
Dodaqaltı yanıqlı nəğmələr deyir, yazır.
Nə çırağın, nə şamın bilməyir sorağını,
Qəlbi işıqlandırır qaranlıq otağını.
Nə gələn var, nə gedən şairin mənzilinə,
Hələlik polislərin düşməmişdir əlinə.
Yaxın əməl dostları atılmışdır zindana.
Xəbər tuta bilməyir baş vurursa hər yana.
Şairə toxunmurlar dəli adamdır deyə,
Öləcək bu gün, sabah işi tamamdır deyə.
Osa dinclik, yorğunluq bilmədən yazır, yazır,
Polad sətirlərilə yadlara məzar qazır.
Çöreksiz qalırsa da, ürəksiz qalmayır o,
Sarayın təhdidini vecinə almayır o.
Hələlik deyərək gecəyə şair,
Günəşlə bir çıxır küçəyə şair.
Tehran adamları tanıyır onu,
Döyüşlərdə keçir ömrünün sonu.
Nə ərbab tanıyır, nə də ki, ağa,
Arıq sinəsini verib qabağa,

Bizdik orda körpünü alt-üst edib dağıdan,
Bizdik intiqam alan – qan-qan! – deyə yağıdan.
Sayca bizdən çoxdular, nərə çəkdim, bağırdım,
Tək başıma qırxını avtomatımla qırdım,
Komandir İldırımın öpüb dodaqlarından,
Dedi: – Ey dağlar oğlu, qəhrəmansan, qəhrəman!
Al, bu da sevgilindən gələn məktub!..
– Ver, görüm!
Ah, görəsən nə yazır göz bəbəyim, dilbərim! –
Səsləndi birdən-birə könül sazının simi,
Uzun müddət aclığa dözmüş adamlar kimi,
Yeyirdi gözlərilə hər sözü, hər kəlməni...
– Dostlar, həyat yoldaşım təbrik eləyir məni:
Yazır ki, oğlum olub!..
– Var ol, İldırım, var ol!
Körpənlə bu dünyada hər zaman bəxtiyar ol.
– Arvad soruşur – ona nə ad qoyum, söylə, mən!
Əsgərlər bir ağızdan dedilər ki, yaz-Vətən! –
Yayıldı Vətən səsi dağlara dalğa-dalğa,
Yenə dərin bir sükut sökərkən ortalığa.
Bahar tək baxışları gül səpdi, çiçək səpdi,
Girib torpaq evciyə məktubu öpdü, öpdü.
Öz ilkinin iyini, ətrini duydu onda,
Qəlbində xoş duyğular oyandı bircə anda.
Arzular qanadlandı könlümdə bir quş kimi,
Cəh-cəh vurdu güllərin üstünə qonmuş kimi.
Əlini yastıq edib uzandı yatağında,
Canlandı can yoldaşı gözünün qabağında.
Üzünü görmədiyi oğlunu qucaqladı,
Öpdü... Ona can verdi bu ilk öpüşün dadı.
Gözü yumuldu... fəqət dodaqları gülürdü,
Bu gülüşdən gecənin sinəsi sökülürdü.
Səhər günəş nur səpdi qazmaya ətək-ətək,
Qalxdı öz yatağından qalibiyyət, gələcək!

Döyüşən ordu, Babayurd, Zibəryurd, 1942

ŞAİRİN ÖLÜMÜ

İran irticası tərəfindən zülmlə öldürülmüş Əli Fitrətə

Saçları dağınıq, gözləri dolğun,
Gəzib dolaşmaqdan dizləri yorğun.
Sanırsan ki, indi yıxılacaqdır,
Əynində paltarı yamaq-yamaqdır.
Səpsən yerə düşməz üstünə darı,
Belə qarşılayır qışı, baharı.
Gündüzləri dolaşır Tehranı addım-addım,
Ölçür ayaqlarilə hər yanı addım-addım.
Həkim kimi baş çəkir yaralı ürəklərə
Dostundan, qardaşından aralı ürəklərə.
Gecələr təkbaşına oturub şeir yazır,
Dodaqaltı yanıqlı nəğmələr deyir, yazır.
Nə çırağın, nə şamın bilməyir sorağını,
Qəlbi işıqlandırır qaranlıq otağını.
Nə gələn var, nə gedən şairin mənzilinə,
Hələlik polislərin düşməmişdir əlinə.
Yaxın əməl dostları atılmışdır zindana.
Xəbər tuta bilməyir baş vurursa hər yana.
Şairə toxunmurlar dəli adamdır deyə,
Öləcək bu gün, sabah işi tamamdır deyə.
Osa dinclik, yorğunluq bilmədən yazır, yazır,
Polad sətirlərilə yadlara məzar qazır.
Çörəksiz qalırsa da, ürəksiz qalmayır o,
Sarayın təhdidini vecinə almayır o.
Hələlik deyərək gecəyə şair,
Günəşlə bir çıxır küçəyə şair.
Tehran adamları tanıyır onu,
Döyüşlərdə keçir ömrünün sonu.
Nə ərbab tanıyır, nə də ki, ağa,
Arıq sinəsini verib qabağa,

Ucadan-şairə yol verin, – deyir,
Bu köhnə aləmi devirin, – deyir.
Ərbablar bağırır: çəkil, dilənçi,
El bilir bu adam deyil dilənçi.
Bu adam şairdir, yazdığı şeir
Sülh deyir, haqq deyir, azadlıq deyir.
O gedir qırışıq alnında vüqar,
Dalınca bir qoşun xırda uşaqlar.
O gedir, bilir ki, haraya gedir,
Aclar ordusuna haraya gedir.
O gedir Sərabdan, Əhərdən gələn,
Təbrizdən ya başqa şəhərdən gələn
Aclar ordusuna şeir deməyə,
Gedir təsəlliyə, gedir köməyə.
Ərbablar dükandan boylanıb baxır,
Şairin alnından tər axır, axır.
Odur, bir jandarma çatır şairə,
Yerdən daş götürüb atır şairə.
İyirminci əsrin bu eybəcəri
Bağırır ucadan geri dön, geri.
Şairin qəlbinə vurulur yara,
Nə şerə hörmət var, nə sənətkara.
Hər cəllad millətin boynuna mindi.
Firdovsi yurdunda şairə indi
Saray adamları dəli deyirlər.
"Ağ ev"in əmrinə bəli deyirlər.
Bürüyür hər yanı dayan, dur səsi,
Şairə tanışdır qoyma, vur səsi.
Sanır ki, dalınca köpəklər hürür,
Dönüb arxasına baxaraq görür:
Onu təqib edən jandarmalardır.
Hamısının əlində yarağı vardır.
Dönür bir küçəyə dincəlsin deyə,
Yorğun dizlərinə güc gəlsin deyə...
Şəhər kənarına çatır nəhayət.
Birdən varlığını bürüyür dəhşət.
Görür ki, sərbazlar, bir də polislər

Olub başdan-başa hazır, səfərbər.
Aclar küçələrə dolmasın deyə
Şəhəri alıblar mühasirəyə.
Sanmayın başını itirir şair,
Özünü dostlara yetirir şair.
Deyir ürəyinin sözünü xalqa,
Dikir ümid dolu gözünü xalqa.
Çevrilir süngüyə sözü, kəlməsi,
Sarsıdır düşməni şairin səsi.
Baxıb dostlarına yaşarır gözü.
Ürək yarasının qabarır közü.
Oğlundan aralı analar görür,
Ürəyi yaralı analar görür.
Saçları pərişan cavan bir ana,
Ölmüş körpəsini basıb bağrına,
Dəli tək gah gülür, gah da ağlayır,
Yanından keçəni tutub saxlayır.
Bir yanda can verir qəşəng bir gəlin,
Deyir dayanmayın, sinəmi dəlin.
Çıxarın qəlbimdən intiqamımı,
Çevirib bayrağa alın qanımı.
Şair var səsilə deyir: – Qardaşlar,
Bizdən zağ-zağ əsir o yekəbaşlar.
Dəmir addımlarla arxamca gəlin,
Qarşı duranların bağrını dəlin.
İntiqam eşqilə döyünür ürək,
Gəlin dalğa-dalğa, zülmə son verək.
Karvan sellər kimi axır şəhərə,
Hamı kin, qəzəblə baxır şəhərə.
Tacirlər dükanı bağlayıb qaçır,
Əcnəbi xanımlar ağlayıb qaçır.
Yeni kömək gəlir jandarmalara,
Böyük çaxnaşma var baxırsan hara.
Zabitlər əmr edir, açılır atəş,
Ətrafa yağış tək saçılır atəş.
Tehran küçələri boyanır qana,
Can verir kimsəsiz qız, gəlin, ana.

Nazirlər yad olub öz millətinə
Cumur Amerika səfarətinə.
Əlsiz-ayaqsızlar vurulur, ölür,
Azadlıq yolunda qırılır, ölür.
Tanklar meyidlərin üstündən keçir,
Adsız igidlərin üstündən keçir.
Az sonra hər yanı bürüyür sükut,
Başlanır həbslər, sonsuz tuthatut.
Ummadan kimsədən mərhəmət, kömək,
Sərbazlar önündə rəngi sapsarı.
Zərbələr altında şeir deyərək,
Gedir qoca şair zindana sarı.
Aparırlar... Adamlar baxır bu mərd dustağa,
Aparırlar döyməyə, bağrına dağ basmağa.
Aparırlar ömrünü əzabla çürütməyə,
Min dəfə öldürməyə, min dəfə diriltməyə.
Aparırlar, kimsədən mərhəmət ummayır o,
Vətən satqınlarından ədalət ummayır o.
Aparırlar... o təkdir, onlarsa min nəfərdir,
Şair çox gözəl bilir bu sonuncu səfərdir.
Aparırlar, qəlbini qəzəb, intiqam yeyir.
Süngülər arasında qorxmayır, diksinməyir.
Aparırlar şairi sərbazlar qolu bağlı,
Lakin onun qəlblərə deyildir yolu bağlı.
Aparsınlar, poladdan möhkəmdir etiqadı,
Alnında gün tək yanır xalqının etimadı.
Aparsınlar, sorğusuz divara dayasınlar,
Əllərini şairin qanilə boyasınlar.
Sonra nişan alsınlar, qəhrəmanlarıq, deyə,
"Ağ ev"dən göndərilsin daha böyük hədiyyə.
Aparsınlar, bununla döyüş yetməyir sona,
Ölsə də, şeirləri həyat verəcək ona!

YAXŞI YOLDAŞ

Yenə qucmuş məni ağ əlli bu Mil səhrası,
Nə gözəldir havası!..
Xeyli parlaq və qəşəngdir gündüz,
Hələ səhra: dümdüz...
Qocaman göydə buludlar rəqsan,
Tablodur hər yana dönsən, baxsan...
Görürəm, gündüz uzaqdan, – geymiş
Qarabağ dağları qardan paltar;
İndi bildim ki, gözəllik nə imiş...
Bu gözəl lövhələri kim unudar?
Gün yığarkən dağınıq saçlarını,
Dəyişir rəngi səmanın – qızarır,
Saralır, sonra görürsən bozarır...
Gah görürsən ki, çatır qaşlarını...
Baxıram dərdli Arazdan o taya,
Nə deyim, ah, nə deyim mən bu çaya!..
Görürəm orda öküz, xış və kotan...
Ayılar bir gün o torpaqda yatan!
Burda yazdır, əbədi bir yazdır,
Çox lətif, çox da qəşəngsən, yaşa yaz!
Gəl bu yerlərdə ömür sür, yaşa, yaz,
Ey həyatdan geri qalmış şair,
Sən də gəl, gəl belə yerlərdə yaşa!
Gəl çıxaq biz yenidən bir yarışa!
Gəl görək kim aparır, kim uduzur..
Deməsinlər bizə, peymanı pozur,
Gecə səhrada nə var, mən görürəm,
İti xəncər kimi, bəzən, görürəm
Gecənin qəlbinə işlər işığı
Ta uzaqdan şığıyan bir maşının.
Ey maşın, durma, qaranlıqda şığı,
Bir zəfərdir sonu hər bir savaşın...

Burda həm çox qoca, həm çox yeni arxlar işlər;
Durmadan güclü traktordakı çarxlar işlər...
Sevməyir Mil düzü öz keçmişini;
Ona öz keçmişi baxdıqca ağardır dişini.
"Mil minarən" hanı, göstər, səhra?
Görmək istər, səhra,
Onu bir dəfə də olsun gözümüz,
Ona vardır sözümüz.
Gül, gül, ey Mil düzü, gül.
Ey mənim taleyimin gündüzü, gül!
Qalmamışdır daha qəlbində yara! –
Daha heç kimsə sənə söyləyə bilməz avara.
Gecə ulduzlara öz nəğməni tutdur, səhra,
Bizə sən köhnə, ağır dərdi unutdur, səhra!
Çəkmə gəl bizləri artıq geriyə,
Səni bölmüş ikiyə
Bir zamanlar qara qanlarla köpüklənmiş Araz,
Gəl-gəl, ey bağrı gümüş pullu Araz, gəl qulaq as:
Yaxşı bax, gör nə olur bir o cənubunda sənin,
Yanır odlarda yazıq həmvətənin.
Orda aclar, yalavaclar yığılırlar bazara;
Dinləyirlər qoca dərviş babanı.
Çoxunun qəlbi tutulmuş azara,
Baba dərviş yığaraq pul dolanır meydanı:
– Sol qolundan asılan söylə nədir?
– Kəşküldür;
Mənə onsuz yaşamaq müşküldür...
Dinlə bir, dinlə Araz, dərvişin əfsanəsini,
Çünki az sonra onun susduracaqdır səsini
Şaha qalxıb köpürən dalğaların,
Dərdi, hicranı həyatdan süpürən dalğaların...
Orda qurşun tökülür ağzına üsyançıların,
Hələ də ağrısı var qamçıların
Qanlı çiynində həqiqət deyənin.
Qan soran xanlara nifrət, – deyənin...
Burda azadlıqdır,
Bəzəmək artıqdır,

Gör nələr var orda,
Fitnələr var orda...
İndi xəlvətdə qurulmuş, görürəm, dar ağacı.
Oxucum, sən qulaq as, –
Qulaq as sən də, Araz!
Qulaq as sən də bir, ey şanlı Muğan səhrası,
Bu xəbər olsa da düşmənlər üçün xeyli acı,
Arazın indi sağalmaz yarası,
Sağalar xalqımızın qoyduğu məlhəmlərlə,
Vuruşur dərdli Araz qəmlərlə...
Arazın qəlbini onlar yaralar,
Bizim əllərsə, sarar!
Orda gözlərdən asılmaqda siyah bir pərdə,
Orda aclıq davadır aclığa, hər bir dərdə...
Orda haqq, orda ədalət nə gəzir,
Orda insanlara rəğbət nə gəzir!
Orda, – qanun! – deyə, min qan doğuran söz çıxarır
Qanlı xanlarla vəzirlər hər gün.
Orda rəncbərləri dustaqda əzirlər hər gün.
Gül, Araz, gül, – gülüşün göz çıxarır.
Gül, gözəllikdə qiyamətsən, Araz!
Sən mənim qəlbimi çaldın, necə afətsən, Araz!
Ax, Kürüm, ax, Arazım,
Bax, Kürüm, bax, Arazım,
Bax sağına, bax soluna.
Düşməni al caynağına,
Boğ, köpürüb daş, Arazım,
Mən sənə yoldaş, Arazım!
Köpürüb daş və ərit dalğanda
Keçmişin qanlı məzar daşlarını.
Qan deyən kəsləri, tez, durma, kirit dalğanda,
Onların çırp yerə dik başlarını.
At bu yurdum kimi boy,
Tanısınlar səni qoy,
Sahilin şənliyə dönsün, Arazım,
Yadların qəndili sönsün, Arazım,
Gələcək günlərə hörmətlə baxar arzuların,

Mahnı söylər suların.
Atmısan hər yana öz qollarını,
Görürəm qollarını, yollarını.
Doymuram mən sənə baxdıqca, inan,
Olmuşam hüsnünə məftun, heyran.
Sahilin, sanki, qızıl lalə, qızıl gül, Arazım,
Gülür ölkəm, ona bax, sən də sevin, gül, Arazım!..
Göydə qızıl mıxlar var,
Parlayaraq göz qırpar.
Onları əks eylərsən,
Sonra da rəqs eylərsən,
Gecələr sən, Arazım.
O təmiz qəlbin atır;
Söylə bir, harda yatır,
Gecələrsən, Arazım?!
Dinlə gəl bir də məni,
Sevirəm xeyli səni,
Sənə coşmaq yaraşır.
Birlik uğrunda vuruşmaq yaraşır.
Yenə də qaçdı yuxum,
Dinlə bir, mən sənə dastan oxuyum.
Eşidib sən də oxu!
Can verib mən deyən hər bəndi oxu...
Dinlə dastanımı, gəl hər necə qursam, Arazım,
Xəbər et, mən səni yorsam, Arazım!..

NİYAZ

Neçə ay var ki, Niyaz
Gələrək Mil düzünə,
Çalışır, – hər işi saz,
Öyünür öz-özünə,
Atılır daim oda...
Qarabağdandır o da.
Əli iş vaxtı görünməz, itidir,
İş onun varlığıdır, dövlətidir.
Pambığın bağrını yarmışdır o,

Çox böyük şöhrətə varmışdır o.
Hər gün ünvanına yağmaqda: "Sağ ol!"
Tək qalan dəmdə, çəkir gözləri yol.
Qəlbinin telləri bir incə kaman telləridir
Ki, toxunsan ona tez səslənəcək.
Pambığın qəlbinə bir qorxu salan əlləridir.
Hamı söylər: – Niyazındır gələcək!..
Bəzən axşam çağı tutqun görünür,
İntizar gözləri bir göl kimi durğun görünür.
Düz bir aydır, Qarabağdan xəbəri
Yox, xeyr, yox Niyazın.
İndi, bundan ötəri
Dərdi var çox Niyazın.
Dərd deyildir bu, düzü, bəlkə də bir istəkdir,
Ayrılıb sevgilisindən, ocağından, təkdir.
Onu hicran alıb öz pəncəsinə,
Dözdürür dərdinə, işgəncəsinə.
Keçsə hərgah əlinə bircə vüsalın ətəyi,
İnləməz ney kimi, hicrində nigarın ürəyi...
Yol çəkən gözləri birdən güldü,
Sevinib söylədi: – hicran öldü!
Aldı öz sevgilisindən, gözəlindən məktub,
Zərfi açdıqca, onun qəlbi döyündü gup-gup...
Bircə məktubla məhəbbət gücünü göstərdi,
Ac adamlar kimi məktubu yemək istərdi.
Bu kağız parçasını sandı, güləndam yardır,
Oxuyaq birgə, görək orda nə sözlər vardır:

MƏKTUB

"...Bircə aylıq getdin,
Demə, sən tərk etdin,
Məni, qoydun yalqız.
Beləmi, insafsız?!.
Gözün aydın, Niyaz, olmuş oğlun,
Sənə çox bənzəri var, bilsən, onun.
Gözü, əlbəttə, kömürdən qaradır,

Gör təbiət nə gözəl can yaradır!
Baş kiçik, sonra qulaqlarsa – palaz!..
Yatmayır, xeyli dəcəldir yaramaz.
Qoduğun əlləri təndir kösöyü,
– Böyü, oğlum, yeni insan kimi sürətlə böyü!
Deyəcəksən, ona baxsan ki, tabaqdır sifəti,
Adamın, görsə, tökülməzmi əti?
Canlıdır, kündəyə bənzər ayağı,
Sanki, tutqun havadır qaş-qabağı.
Salıram döşlərimi ağzına mən,
Çox da mən süd verirəm, kimdir əmən?!
Çox dəcəldir, nə durur, ah, nə yeyir,
Bir dəli şeytan nə deyir:
Qap çubuğu,
Döy qoduğu.
Süd yerinə yasdığı al,
Ağzına bas, qoy ola lal...
Doğrudan, dərdi böyükdür ananın;
Körpələr üstünə "yükdür" ananın.
Burnu lap burnuna bənzər – yekədir,
Gəl yaxından ona bax, – mərəkədir!
Niyazım, körpəmizin taleyi çox parlaqdır;
Gecəsi süd kimi ağ, gündüzü ondan ağdır.
Gecə-gündüz beşiyindən uzaq olmaz bu ana,
Səni xatırlayıram, eşq ilə baxdıqca ona...
Ona qurban ananın ev-eşiyi,
Tərpədib qov kimi yüngül beşiyi,
"Bala, lay-lay!" – deyirəm.
Saf, təmiz süd verərək,
"Ala, lay-lay!" – deyirəm.
Qalmayıb məndə ürək...
Sevgilim! Bir də görürsən ki, gülür,
Az keçir, gün tutulur, qönçə dodaqlar büzülür.
Oluram lap əsəbi,
Bilirəm, ağlayacaq.
Məni ta sübhə kimi
Yuxusuz saxlayacaq...

Qapıram gah tabağı, gah sinini,
Çalıram, bəlkə, uşaq ağlamasın,
Öpürəm, sonra da təkrar edirəm nəğməsini,
Bəlkə, bir çıxsın içindən bu "yasın".
Söz kar etmir qoduğa,
Hey deyir: "inqa-inqa..."
Çağırır, bəlkə, səni:
Burda tək qoyma məni...
Burda kolxozçu qadınlar yığılır,
Doğrudan, gündə gəlirlər yanıma.
Balamın dərdləri gəlsin canıma,
Ah, sənincin ürəyim bərk sıxılır.
Bir də təklik mənə heç verməyir əl,
Durma tez gəl, Niyazım, tez, tez gəl!
Bil ki, sənsiz ölərəm körpəmlə,
Gəlməsən, mən gələrəm körpəmlə...
Səni, məndən artıq
Nazlı körpən çağırır,
Hardasan, bir gəl çıx.
Gecə-gündüz bağırır...
Nəyə qaldın o uzaq yerlərdə?..
Ürəyim heç dözə bilmir dərdə.
Hara getsəm, hara baxsam, Niyazım,
Çiçək açmır nə baharım, nə yazım...
Güc verib göz yaşına,
Gözlərindən öpürük.
Gecə-gündüz başına
Şux çiçəklər səpirik...
Batırıb qəlbimə tez-tez qələmi,
Yazıram, yar, sənə mən odlu yazı.
Öpərək, qoxlayaraq öz gülümü,
Gülürəm, ağlayıram gündə beş-on dəfə azı...
Bizi xatırla, Niyaz,
Qəlb açan məktub yaz!..
Fikrə daldırdı bu sözlər Niyazı,
Deməli, körpəsi gözlər Niyazı.
Azı on dəfədən artıq oxudu

Arvadından gələn ilk məktubu.
Düşünür, hey düşünür,
Gah yanır, gah üşüyür...
Gecə keçmiş, hamı yatmış, ağarır qar kimi o.
Qovrulur sanki, ilan vurmuş adamlar kimi o.
Gəldi bir-bir gözünün qarşısına:
O totux körpəsi, şux sevgilisi...
Dedi: "Ey qəlb, yenidən eşqini gəl bir də sına!.."
Onu, sarsıtdı məhəbbət hissi.
Yuxusuz qaldı gecə;
Necə yatsın o, necə?!
Qalxdı tezdən yatağından səhəri,
Baş alıb getdi müdirin yanına
Bircə işdən ötəri:
Yağlı dillərlə ona
Xeyli yalvardı ki, burdan onu azad etsin,
Bəlkə, bir quş kimi öz yurduna uçsun, getsin...
Dedilər: – Anla, düşün, gör nəçisən,
Sən ki, ön səfdə gedən zərbəçisən!
Hələ qal, sonra gedərsən, sonra...
Burdan üstünmü ora?!
Burdadır canlı vuruş meydanı,
Gərək ilk növbədə məğlub eləyək səhranı:
Sonra biz söhbət açaq körpədən, həm arvaddan...
Bilirəm, körpə, həyat yoldaşı çıxmaz yaddan.
Belə bir gündə, düşün, cəbhəni atmaqmı olar, –
Evdə yatmaqmı olar?!
Söylə, bir busə üçün
Geri dönmək nə demək?
Söylə, bir söylə, neçin
Dərdlisən Məcnun tək?!
Hamı istər ki, bu gün nazlı həyat yoldaşını
Oxşasın, öpsün, onu eşq ilə bərk-bərk qucsun.
Onun eşqilə fəzalarda dolaşsın, uçsun...
Nə olar, bax, belə bir gündə gedərsək hamımız?
Bunu nankorlar edərlər yalnız...

Yox, yox olmaz belə, qal,
Qal, Niyaz! Qal, hələ qal!..
Qalmaram, yox!.. Yaxşı,
Qalaram... çox yaxşı!
Yenidən fikrə, xəyal aləminə daldı Niyaz,
Yenə səhrada, bir əsgər olaraq, qaldı Niyaz.
Almır artıq Qarabağdan məktub,
Çırpınıb qəlbi edir: gup-gup-gup...
Hələ bir həftə deyil, heç hələ bir həftə deyil,
Dəyişib, başqalaşıb siması...
Daha ön səfdə deyil,
Niyaz olmuş asi,
İxtiyarsız çalışır,
İqtidarsız çalışır...
Əli pambıqda, fəqət könlü uzaqlarda uçur,
Alaraq oğlunu ağuşuna fikrində, qucur...
Burda yalnız ikidir lövhə, iki,
Lövhədir, bəlkə də, insanlar üçün doğru çəki,
Biri hər yerdə zəfərdən danışır, – qırmızıdır,
Sovxozun güzgüsüdür, bəlkə də, dan ildızıdır!
Biri aysız gecələrdən də qara,
Niyazın, bir neçə gündən sonra,
Sildilər qırmızısından adını,
Bəlkə, bilsin dadını
İztirabın, kədərin;
Düşünüb azca dərin,
Bəlkə, bilsin ki, nədir düşdüyü son lövhə nədir...
Etiraz etmə, Niyaz, çünki sənin̂çin yeridir!
Gecədir; göy üzü parlaq, şəffaf,
Ay da bəzən bürünür göydə buluddan çarşaf.
Ay axır, axdıqca axır,
Hər kəsi heyran buraxır.
Kim deyir ayçın-utancaq bir qız?
Andırır, bir baxınız,
Can verən bir balığın gözlərini...
Belə bir anda, veriblər yuxuya özlərini

Ağ çadırlarda igidlər səssiz.
Seyr edək onları biz:
Hamı yatmış, yata bilmir, bu nədir, təkcə Niyaz?
Nə səbəbdən qara bir lövhədə canlansın adı?
Bu gözəl mənzərənin seyrinə dalmaz, baxmaz.
Kim bilir, bəlkə də, sınmış qanadı!
Bəlkə, qəlbində dərindir yarası?
Daha dildən-dilə düşmüş adı getmiş bada...
Bu nəhayətsiz, uzaq səhrada
Təpədən bir köpəyin havlaması
Onu diksindirdi,
Elə bil, dindirdi.
Hey məzəmmət edərək öz-özünü,
Yumdu axırda qızarmış gözünü...
Hiddətindən, acığından bu Niyaz
Kəndə, öz evlərinə bir daha məktub yazmaz.
Özü, öz varlığına bəslər kin,
Lakin,
Hər zaman, görsə gəlir poçtalyon,
Döyünər qəlbi onun sürətlə,
"Yenə yoxdur mənə məktub!.." – deyərək, hiddətlə
İstər olsun bu acı dərdlərə, hicranlara son,
Sarsıdır qəlbini, hicran, qayğı,
Çarparaq daşlara, sınmış qayığı.
O ki, istərdi qayıtsın evə, ötsün, gülsün...
Bunu bilsin işə yüngül yapışanlar, bilsin:
Sosializmin döyünən qəlbini heç durdurmaz
Gəlsə yüzlərcə Niyaz.
Daha yoxdur təhəri;
Səhəri,
Niyaz ağ pambığa, bol-bol qara torpaq qatdı,
Niyə öz xalqını, heyhat, nə üçün aldatdı?!
Nə isə...
Hər gün ağırlaşdı kisə...
Tutdular zərbəçilər bir gün "iş üstündə" onu,
Bumudur şöhrətinin, söylə, Niyaz, söylə, sonu?!

Qəhrəmanlarla yeməkxanə dolub ağzınadək,
Biri çalmaqda qaval, digəri eşq ilə tütək.
Sataraq şivə süzür bir qoca kolxozçu qadın...
– Qocalar gəncləri ötmüş... – gözün olsun aydın!..
Biri dəvət eləyir, – oyna! – deyib hey Sonanı...
Papiros tüstüsü tutmuş havanı...
Əl çalan kim, oxuyan kim, gülüşən kim burda:
Yalnız ölməz, əbədi sevgidir hakim burda!
Seyr edin, bircə, traktorçu qəşəng qız oynar,
Sanki, düşmüş yerə göydən yeni ulduz oynar...
Nə gözəldir bu oyun:
Adı Leyladır onun.
Qarabağdan iki ildir gəlmiş,
Yeni açmış yeni güldür, gəlmiş.
Qara gözlərlə süzür ətrafı, –
Şairin olsa əgər insafı,
Söyləyər: – xeyli gözəldir Leyla...
İncədir, canlı qəzəldir Leyla...
Dağıdır çiyninə gur saçlarını...
Verən, əlbəttə, utanmaz varını.
Çox qəşəngdir, bəli, yox bunda yalan,
İldırımdır baxışından doğulan;
Düz deyir el-oba Leylayə zirək,
O, bu səhrada deyil əsla tək.
Çağırır qızları tez-tez yarışa;
Hamı söylər: – yaşa, – Leylayə, – yaşa!
Yer açın, eşqilə süzsün Leyla.
Gənclərin qəlbini üzsün Leyla.
Oynasın, biz dəxi ilhama gələk,
Oynasın, bəlkə, fərəhlənsin ürək.
Oynasın, yurdumuzun şən gözəli,
Oynasın, şeir evinin ən gözəli,
Oynasın, incə çiçək, gül Leyla,
Oynasın, qoy sarı bülbül Leyla.

Oynasın, gəncləri əyləndirsin,
Oynasın, könlümüzü dindirsin.
Oynasın, məclisə versin rövnəq,
Oynasın, yerdə də qoy canlı şəfəq...
Sanmayın siz ki, o ancaq oynar,
Onda bir başqa gözəllik daha var:
Görsə ki, çalğı və şənlik bitdi,
Olacaqdır yenidən çox ciddi,
Geyəcək sadə meşin pencəyini,
Taxacaqdır əlinə əlcəyini.
Gələcək günlər üçün iş görəcək,
Qoca səhrada traktor sürəcək.
Yuxudan qaldıracaq boz gecəni,
Salacaq heyrətə yoldan keçəni.
And içib cəbhədə möhkəm dursun,
Qəmdən azad yeni dünya qursun...
Belə bir anda durub yap-yalnız
Ləkələnmiş bir adam lap yalnız.
O, Niyazdır, utanır hər kəsdən,
– Bu nə işdir ki, Niyaz, gördün sən!.. –
Döyünür qəlbi, əsir,
Hər baxış sanki kəsir
Onu xəncər kimi, bax,
Ona yox burda dayaq...
Düşünür: "Mən atımı yad çölə sürdüm, çapdım,
Qapılıb hissə bu gün doğru yolumdan sapdım!"
Bax, budur gündə dirilmək – ölmək,
Ona biganə sevinmək, gülmək!..
Hanı əvvəlki adı?
Hanı əvvəlki tükənməz hörmət?
Sifətindən yerə tər damcılayır,
Onu mənalı baxışlar, elə bil, qamçılayır.
Qəlbi ney tək inlər,
İstəməz görsünlər
Onu ellər ləkəli.
Hər kəsin doğru deyildirsə əli,

Belədir qayda, nəhayət düşəcəkdir bu kökə,
Onu təqib edəcəkdir, hara baş vursa, ləkə!
Boğularkən, əl atır çör-çöpə dəryada Niyaz,
Belə gün əqlə gətirməzdi bu dünyada Niyaz.
Kimsə baxmır üzünə...
Bu xəbər Mil düzünə
Yayılır dalğa kimi,
Onu ar devrələmiş halqa kimi...
Dərdlidir, dardadır Niyaz darda,
Həyəcan var bütün adamlarda.
Biri qalxıb deyir ki: – Yoldaşlar,
Bu həqiqətdir, etmirik inkar.
Söyləyin bir, keçərmi heç sözümüz,
Özümüzdən oğurlasaq özümüz?!
Adımızçın bu bir böyük ləkədir,
Bir də təkrar olunsa, təhlükədir!..
Bu Niyazçın bir ölüm, bəlkə, ölümdən də betər...
Tər axır sel kimi alnından, tər.
"Hardadır, gəlsin əcəl!..."
Açdı bir əl qapını,
Niyazın sanki bu əl
Qəlbinin qırdı qırılmaz sapını.
Gülxanım gördü yeməkxana dolub ağzınadək,
Ayaq üstündə dayanmış əri, tək,
Yağdırırlar ona sonsuz töhmət,
Hanı əvvəlki şərəf, şan-şöhrət?!
Baxaraq bir Niyaza, bir uşağa,
Dedi: – Göz dəydi bizim bağça-bağa!..
Bixəbər körpəsi şəfqətlə gülür,
O gülərkən, elə bil, dan sökülür...
Bilməyir burda nə vardır, hələ o,
Bənzəyir lap bala bir bülbülə o,
Gülxanım pərt oldu,
Ona bir dərd oldu
Ərinin son əməli:
Belə etməzdi dəli...

Süzdü ətrafını şaşqın-şaşqın,
Soldu gül çöhrəsi birdən yazığın.
Özünü aldı ələ,
Udqunub gəldi dilə:
– Bu nədir, söylə, Niyaz?
Bu nə işdir, yaramaz!
Edirəm mən də tələb
Hansı bir iş buna olmuş, de, səbəb?
– Get, bunun, get, səbəbi sən oldun,
Mənə düşmən oldun!
Qarabağdan məni səndin çağıran:
"Gəl, Niyaz, durma, tez ol, gəl..." bağıran.
Get, yaxın gəlmə mənə.
Son sözümdür bu sənə!..
Yox, dayan, getmə, müqəssir özüməm,
Mənə, sən asma qulaq, hər nə desəm.
Bilmirəm heç özümü,
Tutdu qan-yaş gözümü.
Hamı bilmiş, bilirəm,
Gördüyüm iş, bilirəm,
Bir xəyanət kimidir,
Bəlkə, cinayət kimidir!
Qoydu hicran məni axır darda,
Söyləyin, harda görünmüş, harda,
Vətənin mərd oğlu
Olaraq bir oğru,
Üzü ağ pambığa hər gün qara torpaq qatsın,
Sonra rahət yatsın?
Nankor övladın, aman, yox üzü çıxsın araya!
Acıyın, barı, bu qəlbimdəki müdhiş yaraya...
Ləkədir gördüyüm iş ailəmin saf adına,
Bir baxın gözləri ağlar qadına,
Daş deyildir bu ürək...
Çox danışmaq nə gərək:
Mənə imkan verin, on gündə düzəldim özümü,
Zənn edin anda bərabər bu müqəddəs sözümü.

Gülxanım coşdu Arazdan artıq,
Baş açıq, həm döş açıq,
Basaraq körpəni öz sinəsinə,
Verdi qüvvət səsinə.
Dedi ki: – Yoldaşlar,
Çox böyük dərdim var.
Nə deyim mən sizə, ah... –
Məndədir, bəlkə, günah!
Sevirəm mən onu, çox bərk sevirəm,
Onu heç eyləmərəm tərk, sevirəm.
Yox bu sevgimdə yorulmaq məndə,
Sevdiyim gül odur ancaq bu gözəl gülşəndə.
Yox mənim özgə bir eşqim, həvəsim,
Onunam, yalnız onundur nəfəsim.
Qulaq as sən də, Niyaz,
Ey yaramaz!
Sevirəm mən səni, yox şübhə, fəqət doğru səni,
Sevirəm doğru səni, sevməyirəm oğru səni!
İşləyib baxtın uşaq anlamayır etdiyini,
Doğru yoldan azaraq əyri yola getdiyini... –
Heç rəvadırmı ki, ağ pambığa torpaq qatasan?
İndi artıq adı batmış, ləkələnmiş atasan...
Tək deyilsən daha sən,
Qalıram burda çalışmaqçın mən...
Edərəm yox ləkəni!
Qovaram yel kimi üstündə əsən təhlükəni!..
Basdı alqış səsi səhranı bütün...
Qoy bu sözlər ləpələnsin, bürüsün
Yurdumun dağlarını, daşlarını,
Qoy batırsın yerə düşmənlərimin başlarını!
Qalxaraq ciddi, açıq məhkəmənin sədri dedi:
Bizdə insanın əzizdir şərəfi, qədri, – dedi,
Kim deyir müttəhimə sözlərimiz kar etmir?
Özü öz gördüyünü zərrəcə inkar etmir.
O ağacdan yerə düşmüş sarı yarpaq kimidir,
Bilirik, dərdi-qəmi bir qocaman dağ kimidir...

Onu əfv eyləyirik biz, ancaq
Hamıdan çox çalışıb, çox yığacaq.
Bax, bu meydan, bu da sən, iş səni gözlər, yatma!
Yığdığın pambığa gəl bir daha torpaq qatma!..
Xalqa söz verdi Niyaz:
Sevinib güldü bir az.
Gülxanımdan alaraq körpəsini,
O təmiz alnına qondardı şirin busəsini.
Sanki güc tapdı, qanad tapdı Niyaz,
Yenidən doğru həyat tapdı Niyaz.
Keçdi on gün, bizə məlum, bu böyük hadisədən,
Dağ yaranmışdı o pambıq dolu saysız kisədən
Sovxozun anbarı ətrafında,
Sanki pərvanə idi öz varı ətrafında
On gün əvvəlki günahkar bir adam.
Ona vermişdi ürəkdən ana torpaq ilham.
Niyaz artıq qoca səhrada deyildir yalnız,
Parlayır lövhədə, bir bax, iki sönməz ulduz.
Gülxanım, bir də Niyaz, hər kəsə məlum iki ad...
Belədir bizdə həyat!

XİTAB

Ax, Kürüm, ax, Arazım,
Bax, Kürüm, bax, Arazım,
Mil düzünün keçmişinə,
İndiki parlaq işinə,
Pambığımız dalğalanır,
Bir yeni aləm yaranır.
Bunu öyrən, Arazım,
Ey mənim şən Arazım!
Suyun altunla bərabərmi sənin?
Fəxrisən qəlbi alov bir vətənin!
Söyləsəm: – Ey üzü ağ, günləri ağ!
Deyəcəksən mənə, gəl, şeri burax!
Həmdəmin hər gecə ulduzlarmı

Ya ki, şən qızlarmı?
Ey kənarındakı ağ qumluğu çin-çin Arazım,
Ey bəyaz dalğası azadə göyərçin, Arazım!..
Bilməz artıq ürəyin dərd-ağrı,
Çatlasın düşməninin qoy bağrı!
Qoy qəmər səndə soyunsun gecələr,
Soyunub nazla yuyunsun gecələr,
Sən də ilhamını al!
Nə gözəldir bu vüsal!
Bax, bu coşqun, yeni şair, Arazım,
Yazacaqdır sənə dair, Arazım...
Bax, bu yerlərdə adamlar dəyişir,
Kal gələn burda dəyir, tez yetişir.
Burda bir an belə getməz bada,
Bu ilanlar mələyən səhrada
Xanların tökdüyü qanlar qurumuş,
Burda bambaşqa bir aləm qurmuş...

1934

12-Cİ TÜFƏNG

At belində yavaş-yavaş dırmanırıq dağlara,
Öz əlilə gözəl bahar min rəng vurmuş bağlara,
Ana torpaq nəfəs alır uşaq kimi dərindən...
Bu lövhələr könülləri oynatmazmı yerindən?
Üzüm gülməz, könlüm gülməz, düşünürəm, dalğınam;
Bu diyarın dərdlərinə mən hamıdan yaxınam.
Şair könül, nə durmusan dərya kimi dalğalan,
Bax, alnını düyümləyib durur dərdli "Savalan".
Mən yanmasam varlığımla, nə söyləyər el mənə,
Başı qarlı, ürəyisə yanan dağın dərdinə?!
Şerim düşməz dildən-dilə həqiqətdən yazmasam,
Ağaların, cəlladların nəşəsini pozmasam,
Hər kəlmədə döyünməsə mərd xalqımın ürəyi,
Qönçələnməz bu torpaqda azadlığın diləyi.
Nə bir nəğmə eşidirsən bu yerlərdə, nə çalğı,
Kimlər salmış matəmlərə mənə doğma bu xalqı?
Dinmə! – deyə kim çıxarmış boğazından dilini,
Kim soldurmuş tapdaqlarla bağçasında gülünü?
Hər tərəfə göz gəzdirsən, qızıl qandan ləpir var,
Hər addımda canlılardan qat-qat artıq qəbir var.
Ətrafına çiçək səpmiş ətək-ətək ilk bahar,
Könüllərdə xəzandırsa, nəyə gərək ilk bahar!
Nəyə gərək bağrı yara bülbüllərin nəğməsi,
Hər bucaqda qan ağlarkən könüllərin nəğməsi!
Dərdlərimi mənə sadiq dostlarımla bölürəm,
Bu al-əlvan çəmənləri seyr etdikcə bilirəm.
Vaxtsız ölən körpələrin gözləridir çiçəklər,
Bəxtsizlərin kirpiyindən qan-yaş damar hər səhər.
Dilsiz, nakam hər məzarın bu həyatda gözü var,
Ürəyində dünyalarca deyilməmiş sözü var.
Nəyə gərək bahar, dedim, nəyə gərək əyləncə,
Qan qardaşım zalimlərdən görürkən min işgəncə!

Könül! Səni aldatmasın bu diyarın zahiri,
Qonaq kimi baxa bilməz buna sovet şairi!
Mən cənubun dərdlərini ötəcəyəm sazımda,
Onun qəlbi döyünəcək əşarımda, yazımda...

Gün altında yana-yana çatırıq kəndə,
Ah, bilsəniz, nə arzular oyanır məndə.
Evlərinin pəncərəsi günəşə baxır,
Ortasından şırıl-şırıl körpə çay axır!
Başdan-başa lələlikdir çölü, çəməni,
Güllükləri bülbüllərin yurdu, məskəni.
İydəliklər arasilə yol keçən hər kəs
Qoxusundan məst olmazmı aldıqca nəfəs?
Dalğa-dalğa ətir saçan dağ çiçəkləri
Sevindirməz nə üzləri, nə ürəkləri...
Hərdən-birdən qəmli-qəmli ötür bir kəklik,
Sanki deyir: – Yaman dərddir dünyada təklik.
Ürküb qaçır dağ döşündən bir sürü ceyran,
Yol yoldaşım alır həmən onları nişan...
– Vurma! – deyə tez tuturam onun qolunu,
Məsum qanı axıtmağa qoymuram onu...
Dırnağiylə bəzək vurub nəmli torpağa,
Qoyun-quzu mələşərək, qalxır yaylağa.
Burda hər şey mənalıdır görən insana,
Diqqət ilə baxıram mən gənc bir çobana.
Ah... acından qonur gözü düşüb çuxura,
Heyhat, keçir ömrü-günü kömürdən qara.
Mən bu yerə ad verirəm qəmlər ölkəsi,
Çinarların, söyüdlərin sərin kölgəsi.
Nə bir məclis, nə də bir toy görmüş əzəldən...
Düşünürəm hər tərəfə baxıramsa mən.
Gülür bahar, gülür yer-göy, insan gülməyir,
Vüsal deyib qan ağlayır hicran, gülməyir.
Acı, qanlı xatirədir bu yerdə dağ, daş,
Təbiətdən nə zövq alsın cənublu qardaş!
Gömgöy etmiş kürəyini hər gün qamçılar,

Gözlərindən ürəyinə, qan-yaş damcılar.
Ta həyata gələn gündən ayaqyalındır.
Haqq sevəndir, düz ürəkdir, açıq alındır.
O bilir ki, belə getməz həmişə dövran,
Ürəyində alovlanır sönməz bir üsyan.
Öz yol çəkən gözlərini dikib şimala,
Deyir: – ey bəxt, yetir məni, yetir vüsala!
Qan qardaşım! Nəhayət ver artıq yasına,
Azadlığı alacaqsan qan bahasına!

Çatıb kəndin meydanına düşdük atlardan,
Kənd axışdı yanımıza keçincə bir an,
Atımızın cilovundan yapışıb hərə
Dedilər ki: – Salam olsun şurəvilərə!
Dərdli kəndin ağsaqqalı çıxıb qabağa,
– Gəlin! – deyə dəvət etdi bizi otağa.
Baş əyərək girdi tək-tək bu otağa kəndlilər,
Hörmət edər hər an əziz bir qonağa kəndlilər.
Bizdən sonra hamı bir-bir bardaş qurub oturdu,
Dövrəmizdə ehtiramla həlqə vurub oturdu.
Kimsə dinmir, milçək uçsa, eşidərsən otaqda,
Qonur gözlü bir uşaq da oturmuş bir bucaqda.
Bizə baxır maddım-maddım, ürəyində nəsə var,
Baxışından görünür ki, bilməz nədir ilk bahar.
Nəzərləri cəlb eləyir gözlərinin kölgəsi,
Gör nə günə qalmış bu gün səttarxanlar ölkəsi.
Bir qoca da, zilləyərək gözlərini tavana,
Ovuşdurub ovucunda tütün tökür qəlyana.
Nə biləsən, nə arayır xəyalında bu qoca,
Bənzəri var bu torpaqda kök salan bir ağaca.
Pozmamışdır vüqarını nə qasırğa, nə tufan,
Çox da olmuş illər boyu bu diyarda bağrı qan.
Kibrit çəkib sonra saxsı qəlyanını yandırır,
Bu görkəmlə bir qocaman yanar dağı andırır.
Yan otaqdan bizə baxır ağ birçəkli bir ana,
Ayaq üstə ərimişdir şam kimi yana-yana.

Ağ saçları dərdləridir xeyli cavan ömrünün,
Qar yağdırmış baharına acı dövran ömrünün...
Astanada tüstülənir böyrü batıq samovar,
Ləmədəsə, rəngi uçmuş beş-on nimçə, kasa var.
Altımızda xalı deyil, cırım-cındır, həsirdir,
Mən demirəm yoxsullarçın bu eyibdir, kəsirdir.
Pəncərənin qıraqları kağızlarla yamanmış
Bir qul kimi ömür sürmək dünyada nə yamanmış!
Birdən qəribə səslər eşidildi bayırdan,
Kəndlilərin üzündə dalğalandı həyəcan.
Bir anda "əmniyyələr" soxuldular otağa,
Hamısı birdən çəkib tüfəngləri ayağa:
– Oturduğunuz yerdən tərpənməyin! – dedilər,
Bizi orda görən tək qorxudan titrədilər.
Çəkib barmaqlarını tüfəngin çaxmağından,
Rəis bixəbər kimi titrəyən ayağından.
Söylədi, – Bağışlayın, bilmədik burdasınız,
Bizim, şurəvilərə hörmətimiz var yalnız.
Siz səfa gəldiniz bu gözəl Azərbaycana,
Bu bişərəflər bizi cana gətirmiş, cana.
Bunlar ki var, adamın boynunu daldan kəsər,
Əmin-amanlıq olmaz, olmasa əmniyyələr.
Gəlmişik çürütməyə bunlarla haqq-hesabı,
Namərdəm, yatırmasam bu yerdə inqilabı
Verib bunlar əl-ələ kənddən qovdular xanı,
Haqlıyam, asilərin halaldır, desəm, qanı...
Tərki-silah ediblər on iki əmniyyəni,
Mərkəzdən göndəriblər cəza verməkçin məni...
Qoca kəndli gülərək bu sözə dodaq büzdü,
Əmniyyə rəisini başdan-ayağa süzdü,
Bir qırpımda divardan aldı ələ qılıncı,
Əmniyyənin bağrına dəydi qılıncın ucu.
Qan tökülməsin deyə, qocaya – dayan! – dedik, –
Birinin ölümüylə düzəlməz dövran, – dedik.
Başı qarlı bu dağın od vardı ürəyində,
Şimşəklər çaxdı-söndü sanki göz bəbəyində.

Bizə haqq verib yenə qoydu qılıncı qına,
Sanki ildırım qondu onun qaşqabağına;
Bu an yaxa bilərdi dünyanı nəfəsilə,
Baxıb əmniyyələrə söylədi var səsilə:
Şurəvi əfsərləri olmasaydı bu yerdə,
Ömrünüzə çəkərdik öz qanınızla pərdə!
Məqsədiniz, arzunuz aydındır bizə, aydın.
Nə qədər ki, başınız salamatdır, qayıdın!
Qayıdın, qəzəbimiz dünyalardan böyükdür,
Söykəndiyiniz dirək təməlindən çürükdür,
Uçulacaq o bir gün zərbəmizlə kökündən,
Çəkinin qəlbimizdə alovlanan bu kindən!
Əmniyyəsiz də burda vardır əmin-amanlıq,
Qurtarmaz söyləməklə etdiyiniz yamanlıq.
Başdan-başa müsəlləh, hər kəndə çıxanda siz,
Üzürsünüz sel kimi tökdüyünüz qanda siz.
Əl atdınız qızların irzinə, namusuna,
Gedin, görünməyin bu intiqam ordusuna,
Ağalar, gedin, artıq, kəndimizi tərk edin!..
Rəis dodaq gəmirib qızdı: – Qoca, nə dedin?
Aldığınız on iki tüfəngi verin geri!
Uşaqlar, yubanmayın, axtarın tez hər yeri!
Yoxsa sərbazlar gələr mərkəzdən bura birbaş,
O zaman kəndimizdə qalmaz daş üstündə daş!
Gəlin, tökün, bu daşı ətəyinizdən yerə,
Bir ovuc kəndli neylər top-tüfəngli ləşkərə!..

Kəndlilər pıçıldaşıb dedilər ki: – Çox gözəl,
Tüfəngləri alan tək gedin burdan əlbəəl!
Qoca kəndli vüqarla açar saldı sandığa,
On bir tüfəng çıxarıb tulladı ortalığa,
Görüb lovğalandılar əmniyyələr bu halı,
Rəis ağzı köpüklü bağırdı iddialı:
Qan axmamış qaytarın on ikinci tüfəngi!
Bucaqdakı uşağın birdən ağardı rəngi,
Gözləri həlqələndi, titrədi dodaqları,

Canlandı xəyalımda son bahar yarpaqları.
Süzüb uşağı bir an öz-özümə dedim mən:
On ikinci tüfəngdə nə hikmət var, görəsən?
Nədən rəngi uşağın birdən-birə saraldı,
Bütün varlıq gözündə bir qırpımda qaraldı?
Baxıb əmniyyələrə qəzəblə altdan-altdan,
Dedim: – Çıxarmaz sizi sovet şairi yaddan!
Silaha əl atmağa yoxdu məndə ixtiyar,
Qəlbimin sahilinə çırpıb qanlı dalğalar,
Sarsıdıb mənliyimi yerindən oynadırdı,
Rəisin hər kəlməsi, sanki, zəhər dadırdı.
On ikinci tüfəngin üstündə söz uzandı,
Kəndlilər bir ağızdan o son tüfəngi dandı.
Əmniyyələr başladı otağı axtarmağa,
Rəis nəzər salaraq rəngi solğun uşağa.
Dedi: – Ey uşaq, bəlkə, sən bilirsən yerini,
Deməsən, dabanından soyduraram dərini!
Uşaq bağırdı... hamı qorxdu onun səsindən,
Bir yumruq vurdu azğın rəisin sinəsindən.
Tez uşağa çevrildi lüləsi tüfənglərin,
Qorxmadı hədəsindən o, bu daş ürəklərin.
Yan otaqdan cumaraq bağrı yaralı ana,
Dedi: – Məni öldürün, ancaq dəyməyin ona!
Odur mənim qaranlıq ömrümə işıq, çıraq,
Dərdi dağlardan böyük sinəmə çəkməyin dağ!
Yan otağa atıldı zavallı birnəfəsə,
Gətirib atdı yerə əlləri əsə-əsə,
Qundağı parçalanmış qan ləkəli tüfəngi...
Uşağın kağız kimi ağardı yenə rəngi.
Çılğın fəryad qoparıb tüfəngi qucaqladı,
– Yox, yox vermərəm! – deyib hönkür-hönkür ağladı.
Gücdə o bir yanaydı, əmniyyələr bir yana,
Bənzəyirdi bu dəmdə qızmış körpə aslana.
Rəis tüfəngi zorla ondan alıb apardı,
Elə bil, sinəsindən ürəyini qopardı.
Əmniyyələr də getdi... Olmadı sakit uşaq,

Öz dərdli anasına sığındı ağlayaraq.
Qoca dedi: – Nəriman, ağlama, bəsdir, oğlum,
Sənin bu göz yaşların, məncə, əbəsdir, oğlum.
Gec-tez yetişəcəksən qəlbindəki o kama,
Döyüşlər qabaqdadır, hazırlaş intiqama!

Yaxınlaşıb söylədim: – Danış, Nəriman, danış,
Məni öz dərdlərinlə gəl et yaxından tanış.
Danış, nə hikmət vardı on ikinci tüfəngdə?
Danış ki, qövr eyləyir dərd qalarsa ürəkdə...
Hirsindən açılmadı Nərimanın dodağı,
Qoca kəndli doldurub gur səsilə otağı:
– Qardaş, dərindir, dedi, onun ürək yarası,
Bu dərdin başqa şey yox, intiqamdır çarası.
Gördüyün bu Nəriman bir aydır ki, yetimdir,
Sən də, mən də bilirik dünya ölüm-itimdir,
Fəqət dərdi başqadır bizim bu Nərimanın,
Qəlbi həsrətdir çoxdan ağ gününə dünyanın.
Bir gözəl kənd yerləşir bu dağın o tayında,
Gülür çölü, çəməni hər ilk bahar ayında.
O kəndin oğlu, qızı ta qədimdən mərd olur,
Bir naxələf çıxdımı, bütün kəndə dərd olur.
Onlarla ta əzəldən dostuq, qohum-qardaşıq;
Bir-birinin qəlbinə aşinayıq, sirdaşıq,
Bir ay əvvəl o kənddə bir faciə baş verdi,
Ordakı dostlarımız gül əkib, tikan dərdi,
Bir ay əvvəl xan oğlu bir rəiyyət qızına
Əl atıb ləkə vurdu irzinə-namusuna.
Nişanlısı xanlığa gedərkən şikayətə,
Doğrayıb öldürdülər, yol açıb cinayətə.
Zülmdən cana gəlmiş ac-yalavac kəndlilər,
Əldə külüng, bel, yaba xan evinə getdilər,
Dedilər ki: – Bu zülmə son verin, bəsdir daha.
Xalqa qanlar uddurmaq xoş gələrmi Allaha!
Xanın mühafizləri, bütün qohum-qardaşı
Düşündülər: "Axmasa bu torpağa göz yaşı,

Ayaqyalınlar bizim başımıza çıxarlar.
Qurduğumuz büsatı bir zərbəylə yıxarlar".
Kəndlilərə açıldı xanın əmrilə atəş,
Buludlarda gizləndi utandığından günəş.
Xanın murdar niyyəti bir anda üzə çıxdı,
Sarayın qabağında o gün qan dizə çıxdı.
Hamı köməyə getdi bizim kənddən o kəndə,
Baxma, saçım-saqqalım ağdır-ordaydım mən də.
Tüfənglər işə düşdü... od püskürdü müsəlsəl,
Yoxlayıb səngərləri gəzirdi ovçun əcəl.
Nərimanın atası lap qabaq səngərdəydi,
Onun qəlbinə güllə mənim yanımda dəydi.
Güllədən tüfənginin parçalandı qundağı,
Yarasından axan qan qızartdı boz torpağı.
Gözləri axa-axa tüfəngi verdi mənə,
Dedi: – Nərimanımı tapşırıram mən sənə.
Qoy alsın düşmənimdən mənim intiqamımı,
Fələk qəlbimdə qoydu gül açmamış kamımı...
Nərimanın atası can verdi qucağımda:
Elə bildim, tufanlar əsdi könül bağımda,
Birdən ayağa qalxıb – Hücum! – deyə bağırdım,
Öz dostlarımla birgə yüzədək yağı qırdım.
Qan ləkəli tüfəngi gətirdim Nərimana,
Məni sözsüz anlayıb ürəyi döndü qana,
Bax, həmin bu otaqda od saçıb nəfəsindən:
"Atamın qisasını alacağam, – dedi, mən..."
On ikinci tüfəngin tarixi budur, oğlum.
Ağlama, Nərimanım, bəsdir, qurbanın olum...
Gözü yaşlı öz oğlunu ana basıb bağrına,
Dedi: – Bala, mən yaxınam sənin ürək ağrına.
Qoymamışdır göz açmağa bizi düşmən həyatda,
Görməmişik bircə ağ gün nə sən, nə mən həyatda.
Göz yaşının arasından yaxşı baxsan əgər sən,
Ürəyinin yarasını ürəyimdə görərsən.
Zaman məni tez ayırdı sənin əziz atandan,
Könlüm, eşqim ayrılmayıb o torpaqda yatandan.

Nəfəsindən onun doğma nəfəsini duyuram,
Qabaqdakı döyüşlərdə nərəsini duyuram.
Sən qalmısan mərd atandan mənə təkcə yadigar,
Nərimanım, bilirsənmi, ürəyimdə nələr var? –
Bir dəhşətli intiqamçın bəsləyirəm səni mən,
Hətta, bəzən, yuxumda da səsləyirəm səni mən.
Dərdli ana sığallayıb öz oğlunun başını,
Öpə-öpə sildi ağlar gözlərinin yaşını.
Dilə gəlib qoca dedi: – Heç qəm yemə, Nəriman,
Unutma ki, belə getməz bu yaşayış, bu dövran,
Əmniyyələr çox da sənin quş qəlbini qanatdı,
Zənn etmə ki, azadlığın göylərində gün batdı.
Dözə bilməz bu dərdlərə, əzablara kənd, şəhər,
Bir gün səhər bayraq kimi qızaranda şəfəqlər.
İlk baharın müjdəçisi qaranquşlar gələndə,
Qərənfillər, yasəmənlər, qızıl güllər güləndə,
İgid ellər baş qaldırıb qoşulanda üsyana,
Dağlar, daşlar lalə kimi boyananda al qana,
İgid bala, sən də o gün başqa tüfəng taparsan,
Üsyan etmiş kütlələrin ən önündə çaparsan.
Dərdli anan yəhərləyər onda sənin atını,
İntiqamla doğruldarsan öz müqəddəs andını!

Bu sözlərdən qüvvət alıb dağa döndü ürəklər,
Gülümsədi Savalanın köksündəki çiçəklər.

1947

DÖNƏ-DÖNƏ XATIRLAYIN

Şəhidlərin xatirəsinə

Yollar... ulu babaları görən yollar,
Nəsillərə tarixlərdən hər gün xəbər verən yollar –
Elə xanlı kitabdır ki, hər ocaqda sorağı var,
Torpağının sanı qədər varağı var:
Yüyürmüşük süngülərin, alovların arasıyla,
Yüyürmüşük Berlinədək bağrımızın yarasıyla.
Həyat deyə, zəfər deyə adımızı həkk etmişik –
Divarları güllələrdən dəlik-dəlik
Zülm ocağı Reyxstaqa,
Qan çanağı Reyxstaqa.
Ey bu günün, ey sabahın nəsilləri,
Yaxşı-yaxşı öyrənin siz o illəri,
Qardaş sovet ellərində
Pianonun dillərində, kamançanın tellərində,
Dillərində Qlinkanın, Üzeyirin mahnıları,
Rusiyanın, bizim yerin mahnıları,
Məclislərdə bir-birilə öpüşəndə piyalələr,
Könüllərdə çağlayanda şəlalələr
Məhəbbətlə şəhidləri xatırlayın,
Şöhrətimiz igidləri xatırlayın.
Canilərin məzarını qazanları xatırlayın,
Al qanıyla qalibiyyət dastanları yazanları
xatırlayın!

Alçaqların budaqları bürünəndə qar kimi ab çiçəklərə,
Könüllərin qartalları baş çəkəndə yüksəklərə,
Üzümlərin salxımına xal düşəndə,
Fərqi nədir, ya səşənbə, ya düşənbə –
Qızaranda qızıl qumlar isti cənub küləyindən,
Əncirlərin damla-damla bal damanda göbəyindən,
Hərbin uzun yollarını yoranları xatırlayın!
Düşmənləri ürəyindən vuranları xatırlayın!

Bakıda, ya Lənkəranda
Göy sulara tor atanda,
Şişirdəndə əsən yellər yelkənlərin yanağını,
Axşam-səhər
Quş qanadlı ağ ləpələr
Öpüşüylə oxşayanda sahillərin ayağını,
Əl-üzünü yuyanda o sərt qayalar,
Çığrışanda dənizlərin öz şairi – qağayılar
Bir zamanlar bu yerlərdə gəzənləri xatırlayın,
Bu günlərçin min əzaba dözənləri xatırlayın...

Məktəblərdə imtahanlar başlananda,
Ürəklərdə həyəcanlar başlananda
Özünüzü ələ alın,
Andınıza sadiq qalın.
Dünən qanlı cəbhələrdə
Qələm çəkib bütün dərdə,
İmtahandan alnıaçıq çıxanları xatırlayın,
Faşizmin qan sarayını yıxanları xatırlayın!
Ağacların kölgəsində bardaş qurub oturanda,
Kabab üçün manqallara od vuranda;
Bağçaların ilk meyvəsi yeyiləndə,
Gözəl sağlıq deyiləndə,
Qızılgüllər dəryasında şair kimi söz tapanda,
El bağında dağ gövdəli ağaclardan tut çırpanda
Yanınızda görünməyən adamları xatırlayın,
Nakamları xatırlayın!
Təzə, qəşəng mənzillərin açarını alan zaman,
Sevinclərlə qapılara salan zaman,
Vətənin, millətini unutmayan,
Dədələrin-babaların qeyrətini unutmayan,
Başdaşısız qəbirləri bilinməyən,
Məhəbbəti ürəklərdən silinməyən,
Elimizdən uzaq düşən oğulları xatırlayın,
Gözümüzdən iraq düşən oğulları xatırlayın!
Abşeronda, Şamaxıda, Qarabağda, Naxçıvanda,
Vətənimdə hər məkanda

Səadətlər baharını seyr edəndə,
Durnaların üçbucaqlı qatarını seyr edəndə,
Dinləyəndə büllur gözlü bulaqların nəğməsini,
Təbəssümü şerə sığmaz dodaqların nəğməsini,
Son nəfəsdə – Vətən – deyən, – ana – deyən oğulları
xatırlayın!
Anaları – balam – deyib, qara geyən, oğulları
xatırlayın!

İlk baharın ilk axşamı
Rəng-rəng şamı
Səmənisinin düzüb dörd bir tərəfinə,
Yandıranda dünyamızın şərəfinə
Yuvanızdan uçub gedən qartalları xatırlayın,
Köçüb gedən qartalları xatırlayın!

Oğlan qızı, qız oğlanı bəyənəndə,
Məhəbbətdən ürəkləri döyünəndə;
Qızın qızıl barmağına qızıl üzük taxılanda,
İpək paltar cehizinə baxılanda.
Qarışanda bir-birinə kamançanın, tarın səsi,
Xoş mahnıya çevriləndə yarın səsi
Bu çağlarçün candan keçən balaları xatırlayın,
Qandan keçən balaları xatırlayın!
Baharını ömrünüzün baharına qatanları xatırlayın,
Bu müqəddəs torpaq altda yatanları xatırlayın!

Ey analar, ey bacılar, ey atalar, ey oğullar,
Şəhidlərin al qanıyla qızarmışdı dünən yollar.
Onlar Vətən qeyrətini qorudular...
Tarix boyu biz onları cərgəmizdə görməliyik,
Çiçəklənən, gözəlləşən ölkəmizdə görməliyik.
Ey nəsillər,
Ötüşdükcə aylar, illər
Cəsarətlə ölümlərin gözlərinə axanları xatırlayın,
Cəlladların başı üstə şimşək kimi çaxanları
xatırlayın!

Zəfər günü, axşam üstü,
Şəhərlərin üzərindən çəkiləndə duman, tüstü;
Göy üzündə sayrışanda zəfərlərin fişəngləri,
Andıranda çəməndəki çiçəkləri;
Dodaqlarda görünəndə təbəssümlər,
Könüllərin sarayında səslənəndə sarı simlər
Sizin kimi dünən deyib-gülənləri xatırlayın,
Canımdan çox el qədrini bilənləri xatırlayın.
El içində əzizlərdən əzizləri xatırlayın,
Ürəkləri təmizlərdən təmizləri xatırlayın!

Ey insanlar! Asta gəzin torpaq üstə bahar çağı,
Torpaq altda yüz-yüz, min-min ürək yatır.
Yox, yox, hələ sağalmayıb anaların sinə dağı,
Torpaq altda yatanların əməlləri həyatdadır.
Ey insanlar! Fikir verin sözlərimə,
Şəhidləri düşündükcə yuxu getmir gözlərimə.
Çəmənlərdə, bağçalarda gördüyünüz tər çiçəklər,
Bahar çağı dərdiyiniz tər çiçəklər,
Torpaq altda yatanların arzusudur, diləyidir,
Heykəlləri gül-çiçəyə batanların arzusudur, diləyidir.
Ey insanlar, yer üzündə yenə "qan-qan" deyənlər var,
Qəsbkarlıq həsrətilə yanıb qara geyənlər var.
Beşikdəykən qundağında boğun hərbin balasını,
Qoy çəkməsin bəşər bir də cəlladların bəlasını!
Ey insanlar! Ayıq olun,
Sayıq olun!
Dünən yerdə, göydə qopan tufanları xatırlayın,
İnsanlığı xilas edən insanları xatırlayın.
Xatırlayın, xatırlayın! Yenə, yenə xatırlayın,
Dönə-dönə xatırlayın, dönə-dönə xatırlayın!

Xatirələr

AĞAMALIOĞLU

Azərbaycan xalqının mübariz, müdrik oğullarından biri də şöhrəti vətən hüdudunu aşmış Səmədağa Ağamalıoğludur. Xalq, vətən qarşısında bu yorulmaq bilməyən inqilabçının, mütəfəkkirin xidmətləri çoxdur.

Ağamalıoğlu bir sıra mühüm, məsul, rəhbər vəzifələrdə işlərkən həmişə xalq arasında olmuş və onunla bir nəfəs almışdır.

Səmədağa səhhətinin ağır vaxtlarında belə xalqa, vətənə bütün varlığıyla xidmətdən ayrılmamışdır. O, xalqın ruhunu bilirdi, qəlbinə asanlıqla yol tapmağı bacarırdı. Onu görənlər onunla birlikdə çalışanlar bu adamın nə qədər mədəni, nə qədər uzaqgörən, nə qədər hazırcavab və nə qədər xeyirxah olduğunu çox yaxşı bilir. Səmədağa işsiz darıxırdı, xəstə vaxtlarında belə respublikanın dövlət işlərilə, yeni, latın əlifbasının həyata keçirilməsi məsələlərilə ciddi məşğul olurdu. O vaxt Səmədağaya yeni əlifbanın atası deyirdilər. Bir söhbət də camaat arasında çox yayılmışdı, guya əfqan şahı Amanulla xan Bakıdan vətənə qayıdarkən Ağamalıoğlu ona deyib ki, "sən allah Amanulla, Əfqanıstanda yeni əlifbanı yaymağı unutmayasan ha".

Bu söhbətin bir səbəbi də odur ki, Ağamalıoğlu hər məclisdə, hər yerdə müxtəlif söhbət əsnasında yeni əlifbadan odlu-odlu danışmasaydı olmazdı. Hətta bəziləri zarafatla deyirlər ki, günlərin bir günündə Səmədağa latın əlifbasını ərəblərə də qəbul etdirəcəkdir. Gənclik illərini xatırlayıram. Biz bu adama böyük məhəbbət bəsləyirdik.

Səmədağa Azərbaycan Dövlət Universitetinin qapısıyla üzbəüz Kommunist küçəsilə Poluxin küçəsinin tinindəki evin ikinci mərtəbəsində yaşayırdı. Çox vaxt gənclər, tələbələr qarşıdakı səkiyə toplaşıb balkonda mizin üstündəki kağızları nəzərdən keçirə-keçirə çay içən Səmədağaya məhəbbətlə baxırdılar. Maşına minib işə gedəndə, işdən gələndə onunla əl verib səmimi salamlaşardılar. Ayaqüstü ona dərdlərini deyərdilər, məktublarını verərdilər. Səmədağanın çox bacarıqlı bir köməkçisi vardı. Təəssüf ki, onun adını unutmuşam. O rus dilini gözəl bilirdi. Bizim bir sıra şeirlərimizin, hekayələrimizin hərfi tərcüməsini bu adam edərdi.

O bizə deyərdi ki, Ağamalıoğlunun adına gələn saysız-hesabsız məktubları, ərizələrin biri də cavabsız, nəticəsiz qalmır.